
ΣΥΜΜΙΚΤΑ

LUCRETIUS ON THE SEASONS:
DE RERUM NATURA 5.737-747

it Ver et Venus, et Veneris Praenuntius ante
pennatus graditur, Zephyri vestigia propter
Flora quibus mater praespargens ante viai
cuncta coloribus egregiis et odoribus opplet. 740

inde loci sequitur Calor aridus et comes una
pulverulenta Ceres

<et> etesia flabra Aquilonum.

inde Autumnus adit, graditur simul Euhus Euan.

inde aliae tempestates ventique sequuntur,
altinonans Volturnus et Auster fulmine pollens; 745

tandem Bruma nives adfert pigrumque rigorem
reddit Hiemps, sequitur crepitans hanc dentibus Algor¹.

The merits attributed to this passage on the succession of the four seasons are often limited to its pictorial vividness and powerful rhetoric, with the result that scholars have downplayed its contribution to the proposed argument. It is our purpose to argue that this illustration functions cogently and essentially in the Lucretian hypothesis, and that its artfulness is Lucretius' means of achieving more effectively his aim to lure the reader into accepting his argument that natural phenomena are created and destroyed in a fixed order and at certain times (5.731-6).

Before discussing the example *per se*, however, we have to place it in its context. This description of the succession of the four seasons follows Lucretius'

---

1. The text printed is that of OCT [C. Bailey (ed.), *Lucreti De Rerum Natura Libri Sex*, Oxford 1922, rpt. 1967] with two minor deviations: first, within each group I have capitalized the names of the participants to highlight that they are personified, following W. E. Leonard & S. B. Smith (eds.), *T. Lucreti Cari De Rerum Natura Libri Sex*, Madison, Wisconsin 1942, rpt. 1984, s.v. 707-708, and C. L. Howard, *Lucretiana*, CP 56 (1961) 156-7; secondly, in 745 instead of a period I used the semicolon to suggest that 744-7 comprises the winter season.

discussion that *luna potest...nitere* (705), for which he offers three plausible explanations. The first two are positions propounded by philosophers before Lucretius (705-730), while the third one is apparently Lucretius' own contribution to the reason for the moon's shining²:

denique cur nequeat semper nova <i>luna creari</i>	731
<i>ordine</i> formarum <i>certo certisque figuris</i> ,	
inque dies privos <i>aborisci</i> quaeque <i>creata</i>	
atque alia illius <i>reparari</i> in parte locoque,	
difficilest ratione docere et vincere verbis,	735
<i>ordine</i> cum videas tam <i>certo multa creari</i> .	

It is this new hypothesis that fresh moons may be created in succession and vanish daily which posits a twofold difficulty for Lucretius: *ratione docere et vincere verbis* (735). Lucretius' conscious awareness of this problem is the governing principle of the entire poem, for he understood clearly the challenge of his undertaking to mold Epicurean doctrine into intelligible and enticing poetry³. Thus, these carefully composed lines on the succession of the four seasons (737-747) are employed here to resolve this difficulty, i.e., to win over the reader by the force of Lucretius' style (*vincere verbis*) and instruct him through reasoning (*ratione docere*). Lucretian scholars, however, have judged him successful only in the former goal⁴, although

2. C. Bailey (ed.), *T. Lucreti Cari De Rerum natura Libri Sex*, 3 vols, Oxford 1947, rpt. 1986, vol. 3, 1437-1441, discusses in detail the history of these theories, but for the third one it is not clear whether or not it is drawn from the passage in *Ep. ad Pyth.* 92; see also Leonard - Smith (above, note 1) s.v. 706. It may very well be a Lucretian argument formed by analogy to the arguments of the sun (5.650-3, 660-2), and according to the Epicurean methodology of the μετάβασις ἀπὸ τῶν φαινομένων εἰς τὰ ἀφανῆ (see W. Kullmann, Zu den historischen Voraussetzungen der Beweismethoden des Lukrez, *Rh. Mus.* 123, 1980, 97-125, 108).

Lucretius himself, after the exposition of the first two explanations, criticizes both of them (5.727-730):

ut Babylonica Chaldaeorum doctrina refutans
astrologorum artem contra convincere tendit,
proinde quasi id fieri nequeat quod pugnat uterque
aut minus hoc illo sit cur amplectier ausis,

and then he proceeds to offer a new (perhaps his own or Epicurus') explanation (731-750), which he claims to be less wonderful than the previous hypotheses (748), and apparently the one that he favors (see below, note 5).

3. For the view that in Lucretius philosophy, poetry and rhetorical presentation are fused together in an intelligible composition see the convincing arguments of: C. J. Classen, Poetry and Rhetoric in Lucretius, *TAPA* 99 (1968) 77-118, and E. Asmis, Rhetoric and Reason in Lucretius, *AJP* 104 (1983) 36-66.

4. See for example: C. Bailey (above, note 2) vol. 3, 1440-1; P. H. Schrijvers, *Horror ac*

Lucretius apparently satisfied with his example, emphatically concludes his treatment of the whole subject:

quo minus est mirum si *certo tempore luna*
gignitur et certo deletur tempore rursus,
 cum *fieri possint tam certo tempore multa.* 750

The Lucretian argument, then, being very specific and focused upon the moon's orderly creation and destruction at a fixed time and in fixed shapes (*certo tempore, certo ordine, certis figuris*), is strongly emphasized by the verbal repetition of these essential points (731-6, 748-750) which are, in fact, clarified by the example of the succession of the four seasons⁵.

Surely, the illustration of the seasons is designed by Lucretius not only to excite the reader's visual imagination with its lively picture (*cum videas*, 736), but to appeal to his *ratio* as well⁶. Actually, this example cogently illustrates the possibility that the moon may be created in a regular succession of forms, and there are evident stylistic elements which seem designed to reinforce this parallel. First of all, the orderly and rapid succession is conveyed by the paratactic style: only one subordinate clause appears (*quibus... opplet* 739-740); the verbs are in the present tense and indicate motion (*eo* 737, *gradior* 738; *sequor* 740, 744, 747; *adeo* 743); the anaphora involving the repetition of *inde* (741, 743, 744) indicates the rapid change of seasons. Then, chiasmus is employed to hold together and correlate the members of a season: *Calor aridus* × *pulverulenta Ceres* / *etesia flabra Aquilonum* 741-2, and in exactly the same way *Bruma adfert* × *reddit Hiemps* / *sequitur Algor* 746-7; *Autumnus adit* × *graditur Euius Euan* 743; *altitonans Voltumnus* × *Auster fulmine pollens* 745. Moreover, each season is clearly represented in succession: 737-740 the spring, 741-2 the summer, 743 the autumn, and 744-7 the winter. This division, supported by the anaphora of *inde*, the chiasmus, and the balanced structure of the whole example —4 lines devoted to spring, 2 lines to summer, 1 to autumn, and 4 to winter⁷— suggests an orderly progression. In short, this

---

Divina Voluptas. Études sur la poésie de Lucrèce, Amsterdam 1970, 59, 244-5; C. D. N. Costa, *Lucretius, De Rerum Natura V*, Oxford 1984, 95-6.

5. For these striking sound patterns and their persuasive effectiveness see: R. E. Deutsch, *The Pattern of Sound in Lucretius*, Diss., Bryn Mawr College 1939, 58, 111-2. The Lucretian fondness of placing a particularly powerful argument at the end of a series is discussed by K. Büchner, *Über den Aufbau von Beweisreihen im Lukrez*, *Philologus* 92 (1937) 68-82, who does not include the passage under discussion; and Classen (above, note 3) 92, note 29, where he simply adds this passage as an example to Büchner's observation with no discussion.

6. This implication of the formula *cum videas* is discussed by A. Schiesaro, *Nonne vides* in *Lucrezio*, *MD* 13 (1984) 143-157.

7. The division of these lines is perhaps more complex: *Ver, Venus, Cupid, Zephyrus*. and

paratactic disposition of lines creates an atmosphere of orderly, fixed succession through which Lucretius conveys the notion of *certus ordo* and *certum tempus* in nature.

In addition to the paratactic and orderly structure, Lucretius also employs the device of 'personifications', which remarkably implements his argument, not only by reinforcing the notion of *certus ordo* and *certum tempus*, but by conveying the notion of *certae figurae* as well. This device, which is extensively employed elsewhere in Lucretius according to the diatribal style of writing⁸, allows the poet to provide the reader with a visual, more comprehensible, representation of the seasons, and, also, to describe them in human terms, thereby implying the human cycle of birth and death. So, instead of an abstract description of the seasons and their characteristics or events, Lucretius creates *personae* both for each season and its features which become the season's attendants. Thus, he illustrates his fundamental points on two levels: the orderly succession at a fixed time and in certain shapes takes place not only among the seasons, but also among the attendants within each season.

Finally, and most importantly, the arrangement of the example places significant emphasis on the first and last seasons, spring and winter. Admittedly, these two seasons do not form the natural pairing that one expects, since normally we think of spring as opposite to autumn, and of summer as opposite to winter. And yet, from another perspective, to regard spring and winter as opposites is fully justified, because in antiquity these two seasons have always been the representatives

---

Flora represent spring (737-740); *Calor* and *Ceres* stand for the summer (741-2), while the *etesia flabra Aquilonum* (742), which occur late in the summer and early in the autumn, may introduce the reader to the next group; autumn appears here to be a transitional season represented by *Autumnus* and *Euhius Evan* (743). Bailey (above, note 2) *s.v.*, Leonard & Smith (above, note 1) *s.v.*, and Costa (above, note 4) *s.v.*, assign lines 744-5 to Autumn, or the 'stormy season' (late Autumn), despite the fact that the presence of *inde* suggests a transition to the next season, winter. The difficulty that arises, then, is whether or not *tempestates, venti, Volturnus*, and *Auster* can be assigned to a particular season. In fact, of the four only *Volturnus* comes close to a season, namely winter: the examples offered in *OLD s.v. Volturnus*¹ are admittedly later than Lucretius, but it is plausible to assume that Seneca and Pliny understood this wind as a winter wind, like Lucretius. It seems better to take these two lines with winter as representative of its early, stormy period, with *Bruma* and *Algor* representing the snowy one.

8. For the Epicurean methodology of the *μετάβασις ἀπὸ τῶν φαινομένων εἰς τὰ ἀφανῆ*, which Lucretius consciously follows, see: Kullmann (above, note 2) 97-125; B. P. Wallach, *Lucretius and the Diatribe against the Fear of Death: De Rerum Natura III 830-1094 [Mnemosyne Suppl. 40]*, 1976; and Bailey (above, note 2) 1441 and note 1, where he suggests that "for the comparison of the 'periods' of the heavenly bodies with those of terrestrial things we may compare the *Letter to Pythocles* §9: 'ἔτι τε τάξεις περιόδου, καθάπερ ἕνα καὶ παρ' ἡμῖν τῶν τυχόντων γίνεται, λαμβανέσθω': it was obviously an accepted Epicurean comparison".

of the most essential aspects of life, i.e., birth and death⁹. The idea, therefore, of death and rebirth, which is essential for Lucretius' hypothesis (*certo tempore luna gignitur et certo deletur*, 748-9, 731f.), is further elucidated by the natural juxtaposition of winter and spring, by their elaborate presentation (each occupying 4 lines), and by their prominent position as spring commences and winter closes the natural cycle of life. Clearly then, the rhetorical enhancements of this passage are directed towards winning over and instructing the reader through reasoning (*ratione docere et vincere verbis*, 735) that the apparently Lucretian argument apropos of the moon's shining is indeed conceivable: fresh moons may be made daily and in succession, just like the succession of the seasons comes about at a fixed time, orderly, and in certain shapes¹⁰.

The Ohio State University

YANNIS TZIFOPOULOS

ΕΝΑΣ ΚΟΙΝΟΣ ΤΟΠΟΣ ΣΤΟΝ ΨΕΥΔΟ-ΦΩΚΥΛΙΔΗ*

Μιά από τις πρωτεϊκές και έν πολλοῖς αίνιγματικές μορφές τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἀρχαιότητος εἶναι ὁ ποιητῆς μιᾶς ἑξαμετρικῆς σύνθεσης 230 στίχων, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Φωκυλίδη. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι, ἕναν αἰῶνα μετὰ τὴν πρώτη ἔντυπη ἔκδοση τοῦ ποιήματος (Βενετία 1495), τὸ ἔργο αὐτὸ θεωροῦνταν γνήσιο προϊόν τοῦ γνωστοῦ ἀρχαίου γνωμικοῦ ποιητῆ¹. Ὁ Fr. Sylburg ἦταν ὁ πρῶτος πού διατύπωσε διστακτικὰ κάποιες ἀμφιβολίες γιὰ τὴ γνησιότητα τοῦ ἔργου τὸ 1591, ἀλλὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς ψευδεπίγραφης προέλευσῆς του τὴν ὀφείλουμε στὸν μεγάλο φιλόλογο Joseph Scaliger². Ἡ μετρική, τὸ

9. E.g. Hom. *Il.* 6.145ff.; Mimn. 2; Alc. 286(a) L-P; Leonidas of Tarentum (*Anth. Pal.* 10.1); Catul. 46; Hor. *Od.* 1.4.

10. I am thankful to Profs J. M. Snyder and S. V. Tracy for their valuable comments on a draft of this note; to Prof. F. Moreland in particular for introducing me to Lucretius; to my colleague S. Frangoulidis for his valuable and critical discussions; and to the anonymous referee of the *Hellenika* for the meaningful suggestions.

* Ἡ προκείμενη ἐργασία ἐκπονήθηκε στὸ πλαίσιο τοῦ προγράμματος «Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων κατὰ τοὺς τελευταίους προχριστιανικούς καὶ πρώτους μεταχριστιανικούς αἰῶνες» πού χρηματοδοτήθηκε ἀπὸ τὴ Γενικὴ Γραμματεία Ἑρευνας καὶ Τεχνολογίας τοῦ Ὑπουργείου Ἐνέργειας, Βιομηχανίας καὶ Τεχνολογίας.

1. Γιὰ τὸν Φωκυλίδη, τὸν ποιητῆ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ., βλ. πρῶχειρα τὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ P. Ahlert στὴ *RE* 20 (1941) 503-505.

2. Βλ. τὸν ἄκρω διαφωτιστικὸ καὶ ἐμπεριστατωμένον κριτικὸ ἔλεγχο τῆς ψευδοφωκυλίδειας ἔρευνας ἀπὸ τὴν editio princeps ὡς τὸ 1975 στὸ σημαντικὸ βιβλίον τοῦ P. W. Van der Horst, *The Sentences of Pseudo-Phocylides*, Leiden 1978, σ. 3-54. Σχετικὰ μὲ τοὺς δύο

ὕφος, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ἰδεολογία τοῦ ποιήματος³ ἑναρμονίζονται, ἐκ πρώτης ὄψεως, τόσο πειστικά μὲ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ γνωμικὴ ποίηση, ὥστε νὰ ἀπαιτεῖται ἐξονυχιστικὴ ἀνάλυση προκειμένου νὰ ἀποκαλυφθεῖ ἡ ὄψιμη σύνθεσή του. Σήμερα, ἰδιαίτερα ὕστερα ἀπὸ τὶς ἐξαντλητικὲς ἐρευνες τοῦ Van der Horst καὶ τοῦ Derron (βλ. σημ. 2 καὶ 3), κανεὶς δὲν δικαιούται πιά νὰ ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ἔνταξη τοῦ πονήματος αὐτοῦ στὴν ὕστερη ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ. "Ὅλες οἱ ἐνδείξεις ὀδηγοῦν σὲ ἓναν καλλιεργημένο ἑλληνόφωνο Ἰουδαῖο, ὁ ὁποῖος ζεῖ στὴν Ἀλεξάνδρεια τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ.⁴ Βέβαια, ἡ σχετικὴ ἐρευνα ἔχει διατυπώσει κατὰ καιροὺς καὶ ἄλλες προτάσεις. Ὁ Scaliger π.χ. δεχόταν χριστιανικὴ προέλευση τοῦ συγγραφέα⁵, ἐνῶ ὁ Rossbroich, γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴ συνύπαρξη παγανιστικῶν καὶ ἰουδαϊκῶν στοιχείων, ἀναγνώρισε στὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ ἓνα θεοφοβούμενο ἄτομο ποὺ βρίσκεται στὸ μεταίχιμιο τῶν δύο κόσμων καὶ πολιτισμῶν⁶. Οἱ χαρακτηριστικὲς ὁμως ὁμοιότητες μὲ τὴν *Παλαιὰ Διαθήκη*⁷ καί, κυρίως, μερικὰ θέματα ἀμιγῶς ἰουδαϊκῆς προέλευσης [π.χ. ἡ ἀπαγόρευση νὰ ἀφαιρέσει κανεὶς ἀπὸ τὴ φωλιὰ μαζὶ μὲ τὰ μικρὰ πουλιὰ καὶ τὴ μητέρα τους (84-5) ἀπηχεῖ τὸ *Δευτερονόμιο* 22, 6-7· ἡ πίστη στὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν (103-4)· ἡ προσφορὰ βοήθειας στὸ πεσμένο ὑποζύγιο τοῦ ἐχθροῦ (140) ἀπαντᾷ στὴν *Ἐξόδο* 23,5⁸] καθιστοῦν πιθανότερη τὴν ἐκδοχὴ τῆς ἰουδαϊκῆς προέλευσης τοῦ ποιητῆ.

φιλολόγους ποὺ μνημονεύονται ἐδῶ βλ. F. Sylburg, *Epicae elegiacaeque minorum poetarum gnomae*, Φραγκφούρτη 1591 καὶ J. Scaliger, *Animadversiones in chronologica Eusebii στὸ ἔργο Thesaurus temporum*, Leiden 1606. Ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἐργασίες τῆ μακροχρονιότερη καὶ σημαντικότερη ἐπίδραση τὴν ἄσκησε ἡ πρωτοποριακὴ μελέτη τοῦ J. Bernays, *Ueber das Phokylideische Gedicht, Gesammelte Abhandlungen*, I, Βερολίνο 1885, σ. 192-261. Σημαντικὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ P. Wendland, *Die Therapeuten und die philonische Schrift vom beschaulichen Leben, Jahrbücher für classische Philologie Suppl.* 22 (1896) 693-772, γιὰ τὴν ἔδειξε τὶς σχέσεις τοῦ Ψευδο-Φωκυλίδη μὲ τὸν Φίλωνα, τὸν Ἰώσηπο καὶ τὴν κυνικοστρωτικὴ διατριβή.

3. Γιὰ τὰ θέματα αὐτά, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Van der Horst ποὺ μνημονεύθηκε στὴν προηγούμενη σημείωση, βλ. καὶ P. Derron, *Pseudo-Phocylide. Sentences*, Παρίσι 1986, ἰδιαίτερα σ. LI κ.έ. («Morale et date des sentences») καὶ LXVI κ.έ. («Forme et style du poème»).

4. Πρβ. Derron, ὁ.π., σ. LXIII κ.έ., ὁ ὁποῖος δὲν ἀποκλείει τὴ δυνατότητα τόπος τῆς σύνθεσης νὰ εἶναι κάποια ἄλλη πόλη τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου. Ὁ Van der Horst, ὁ.π., σ. 82, χρονολογεῖ τὸ ποίημα ἀνάμεσα στὸ 30 π.Χ. καὶ 40 μ.Χ. Γιὰ τὶς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων γενικὰ βλ. A. Momigliano, *Hochkulturen im Hellenismus* (γερμανικὴ μετάφραση ἀπὸ τὸν O. Deubner τοῦ βιβλίου *Alien Wisdom*, Cambridge 1975), Μόναχο 1979, σ. 93 κ.έ.

5. Scaliger, ὁ.π., σ. 89.

6. M. Rossbroich, *De Pseudophocylideis*, διατρ., Münster 1910, σ. 21.

7. Κυρίως μὲ τὸ *Λευτικόν*, τὸ *Δευτερονόμιο* καὶ τὶς *Παροιμίες Σολομώντος*.

8. Βλ. Derron, ὁ.π., σ. LVII, ὁ ὁποῖος στὴ σ. I.X ἐπισημαίνει ὅτι ὁρισμένα ἄλλα θέματα, π.χ. ἡ ἀποχὴ ἀπὸ μερικὲς τροφές (147-8), δὲν εἶναι ἀποκλειστικά καὶ τυπικά ἰουδαϊκά θέματα, ὅπως πιστεύει ὁ Van der Horst, ὁ.π., σ. 65, ἀλλὰ ἐνδέχεται νὰ ὀφείλονται σὲ πυθαγόρεια ἐπίδραση.

Με δεδομένη αυτήν την προϋπόθεση, πρέπει να αιτιολογήσουμε την επίλογη του αρχαιοελληνικού όνοματος άφενός, και να έντοπίσουμε τον επίδιωκόμενο στόχο του ποιήματος άφετέρου, δύο ζητήματα άλληλένδετα. 'Ο Derron⁹ υποστήριξε ότι καθοριστικό ρόλο για την επίλογη του όνοματος διαδραμάτισαν τó καλλιεργούμενο λογοτεχνικό είδος και ή γλώσσα του, και λιγότερο τó κοινό πρós τó όποιο άπευθύνεται τó ποίημα. 'Ωστόσο, πρίν άπό την επίλογη του συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους (τó όποιο, προκειμένου για την αρχαιοελληνική λογοτεχνία, προσδιορίζει ταυτοχρόνως και την επίλογη τής συγκεκριμένης διαλέκτου¹⁰), και ειδικότερα στην περίπτωση τής ψευδεπίγραφης λογοτεχνίας¹¹, βαρύνουσα σημασία έχουν τά κίνητρα και ó στόχος του εκάστοτε συγγραφέα. "Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη μας ότι πρόκειται για διδακτική-γνωμική ποίηση, τότε ή πρόθεση του ποιητή να έπηρεάσει τó κοινό του είναι άυτονόητη¹², και, έπομένως, έπιβάλλεται άπό τά πράγματα ή άναζήτηση του δέκτη τής ποίησης άυτού του τύπου.

'Ο Van der Horst¹³ προτείνει τέσσερις στόχους του υπό συζήτηση ποιήματος, άπό τους όποιους ó πρώτος, ότι δηλαδή τó ποίημα γράφτηκε για προσωπική εύχαρίστηση και άσκηση του συγγραφέα στή στιχουργική, δικαιολογημένα άπορρίπτεται άπό τόν ίδιο τόν μελετητή ως άσύστατος και δέν λαμβάνεται υπόψη στή συζήτηση που ακολουθεί. Και ó τέταρτος όμως στόχος, ότι δηλαδή ή σύνθεση έγινε άπό κάποιον θεοφοβούμενο έθνικό, ó όποιος, έχοντας άσπαστει όρισμένες ήθικες άρχές του Ιουδαϊσμού, προσπαθει να κερδίσει όπαδούς του δικού του τρόπου ζωής, δέν είναι, κατά τή γνώμη μου, πολύ πιθανός. 'Η πίστη στην άνάσταση τών νεκρών (103-4)¹⁴ είναι ένα θέμα που υπερβαίνει τά όρια τής πρακτικής καθημερινής ζωής¹⁵ (διαπροσωπικές σχέσεις στο πλαίσιο τής οικογέν-

9. Βλ. πρόχειρα R. Kannicht, *'Η παλαιά διαμάχη ποίησης και φιλοσοφίας*, μετ. Δαν. Ι. Ίακώβ, 'Αθήνα 1988, σ. 43-44.

10. "Ο.π., σ. XLIX.

11. Για τή λογοτεχνία άυτή βλ. τó κεφάλαιο του Derron «L'auteur et la littérature pseudépigraphique», *δ.π.*, σ. XXXII κ.έ. και σ. XXXII σημ. 1, όπου και ή παλαιότερη βασική βιβλιογραφία.

12. Βλ. B. Fabian, *Das Lehrgedicht als Problem der Poetik*, στο έργο H. R. Jauss (έκδ.), *Die nicht mehr schönen Künste*, Μόναχο 1968, σ. 67-89, ιδιαίτερα σ. 72 κ.έ.

13. "Ο.π., σ. 70 κ.έ.

14. 'Ο συσχετισμός που έπιχειρεί ó Derron. *δ.π.*, σ. LX, με τήν πίστη τών Πυθαγορείων στή μετεμψύχωση δέν μου φαίνεται άπόλυτα πειστικός. 'Ο Ψευδο-Φωκυλίδης προτείνει τήν άποφυγή τής άνατομίας του νεκρού σώματος, γιατί άυτό πρέπει κατά τήν άνάσταση να είναι άκέραιο. "Αν ύπάρχει κάποια σχέση με τήν μετεμψύχωση, άυτή είναι όπωσδήποτε έμμεση. Για τήν πίστη στην άνάσταση τών νεκρών, πίστη που έμφανίζεται σχετικά όψιμα στην Ιουδαϊκή θρησκεία (3ος-2ος αί. π.Χ.), βλ. W. Bousset, *Die Religion des Judentums*, Tübingen 1966⁴, σ. 269-274.

15. Πρβ. Derron, *δ.π.*, σ. LI: «... le Pseudo-Phocylide dispense une morale pratique, orientée

τὸ ποίημα ἀνάγεται πράγματι σὲ κάποιον ἀρχαῖκὸ ἔλληνα ποιητὴ. Στὴν προκείμενη ἐργασία θὰ συζητήσουμε τὴν περίπτωση ἑνὸς κοινοῦ τύπου ποῦ ἀνήκει ἀκριβῶς στὴν ομάδα τῶν παραλλήλων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς (καὶ λατινικῆς) λογοτεχνίας. Πρόκειται γιὰ τοὺς στίχους 55-6 τοῦ ψευδοφωκυλίδειου ποιήματος:

*Μὴ δὲ παροιχομένοισι κακοῖς τρύχου τεδὸν ἦπαρ·
οὐκέτι γὰρ δύναται τὸ τετυγμένον εἶναι ἄτυκτον.*

Ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ βασανίζεται γιὰ δυστυχίες καὶ συμφορὰς ποῦ ἔχουν συμβεῖ στὸ παρελθόν, γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ καταργήσῃ τὰ γεγονότα. Ὁ Van der Horst²³ παραπέμπει στὰ ἀκόλουθα παράλληλα γιὰ τὸν στίχο 56:

(α) Πινδάρου Ὀλυμπιονίκος II 15-7 Sn.-M.

*τῶν δὲ πεπραγμένων
ἐν δίκῃ τε καὶ παρὰ δίκαν ἀποίητον οὐδ' ἂν
Χρόνος ὁ πάντων πατήρ
δύναιτο θέμεν ἔργων τέλος²⁴.*

(β) Πλάτωνος Πρωταγόρας 324 B: ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἔνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται — οὐ γὰρ ἂν τό γε πραχθὲν ἀγένητον θείῃ— ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὖθις ἀδικήσῃ μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα.

(γ) Πλουτάρχου Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον 115 A: ἀλλ' εἰ λογίζοιθ' ὅτι παύσεταιί τινος γενομένου, προσαναλογίσαιντ' ἂν 'χρόνου δηλαδὴ τί ποιήσαντος,' τὸ μὲν γὰρ γεγεννημένον οὐδ' ἐκείνῳ δυνατόν ἐστι ποιεῖν ἀγένητον.

(δ) Ὀρατίου Ὀδὴ III 29, 45-8:

*non tamen inritum
quodcumque retro est efficiet neque
diffinget infectumque reddet
quod fugiens semel hora vexit²⁵.*

23. Ὁ.π., σ. 152· πρβ. Derron, ὁ.π., σ. 41.

24. Ὁ L. R. Farnell, *Critical Commentary to the Works of Pindar*, Λονδίνο 1932 (ἀνατ. Ἀμστερνταμ 1961), σ. 14, σχόλιο στὸν στ. 17, παραπέμπει στὸ ἀπόσπασμα 39 F 5 Snell τοῦ Ἀγάθωνα, ὅπως τὸ παραθέτει ὁ Ἀριστοτέλης στὰ *Ἠθικά Νικομάχεια* 1139 b 10. Ὁ J. van Leeuwen, *Pindarus' tweede olympische ode*, Assen 1964, σ. 76 παραπέμπει στὸν Σιμωνίδη ἀπ. 54 D. (= ἀπ. 603/98 Page) καὶ στὴ σ. 437 σημ. 263 μνημονεύει τὸν Γαλιάνο, ὁ ὁποῖος, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα χωρία, παραπέμπει στὸν Θέογνη 583 καὶ στὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλῆ 378. Τὰ χωρία αὐτά, ποῦ θὰ τὰ παραθέσουμε στὴ συνέχεια, θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ εἶχε μνημονεύσει ὁ Van der Horst.

25. Οἱ μελετητὲς τοῦ Ὀρατίου τονίζουν κατὰ κανόνα τὸν ἐπικούρειο χαρακτήρα τοῦ χωρίου. Βλ. ἐνδεικτικὰ E. Fraenkel, *Horace*, Ὁξφόρδη 1957, σ. 226 καὶ H. P. Syndikus, *Die Lyrik des Horaz*, Darmstadt 1973, σ. 265 κ.έ. Γιὰ ἄλλα λατινικὰ παράλληλα βλ. A. Otto, *Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer*, Λιψία 1890 (ἀνατ. Hildesheim

Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ προσθέσει καὶ τὰ ἀκόλουθα παράλληλα²⁶:

(α) Πλάτωνος *Νόμοι* 934 A: οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγέννητον ἔσται ποτέ.

(β) Ἀγάθων *TrGF* 39 F 5 Snell²⁷:

μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
ἀγέννητα ποιεῖν ἄσσοι ἂν ἤ πεπραγμένα.

(γ) Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως *Στρωματεῖς* 4, 24, 2: οἱ τ' αὐτὸ κολαζόμενοι ἔνεκεν τῶν γενομένων αὐτοῖς ἀμαρτημάτων ἐπ' αὐτοῖς μόνοις κολάζονται παρήλθε γὰρ τὰ γενόμενα οὐδὲ ἀγέννητον γένοιτ' ἂν ποτε τὸ γενόμενον²⁸.

Ἡ Cantarella²⁹ παραπέμπει ἀκόμη στὰ ἀκόλουθα χωρία:

(α) Σοφοκλῆ *Αἴας* 377-8 (ὄχι 337, ὅπως ἀπὸ παραδρομῆ ἀναγράφεται):

τί δῆτ' ἂν ἀλοοίης ἐπ' ἐξειργασμένοις;
οὐ γὰρ γένοιτ' ἂν ταῖθ' ὅπως οὐχ ὧδ' ἔχειν³⁰.

(β) Σοφοκλῆ *Τραχίνιες* 742-3: τὸ γὰρ / φανθὲν τίς ἂν δύναιτ' ἂν ἀγέννητον ποιεῖν;

(γ) Θεόγνη 583-4 West: ἀλλὰ τὰ μὲν προβέβηκεν ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι / ἀργά.

(δ) Σιμωνίδης ἀπ. 603/98 Page: τὸ γὰρ γεγενημένον οὐκέτ' ἄρεκτον ἔσται³¹.

(ε) Λουκιανοῦ *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν* 38: ἀλλ' οἶμαι τὰ μὲν πραχθέντα οὐδὲ Κλωθῶ ἔτι ἀνακλώσειεν οὐδὲ Ἀτροπος μετατρέψει.

Συγγενῆς εἶναι καὶ ὁ τόπος ποῦ συναντοῦμε στὸ ἀδέσποτο τραγικὸ ἀπόσπα-

1964), σ. 129-130 καὶ R. Cantarella, *Scritti minori sul teatro Greco*, Brescia 1970, σ. 322 σημ. 5 καὶ 6.

26. Προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ πρώτου τόμου τῶν *Ἠθικῶν* τοῦ Πλουτάρχου τῶν W. Paton, I. Wegehaupt, M. Pohlenz, ποῦ τὴν ἐπιμελήθηκε ὁ H. Gärtner, Λιψία 1974, σ. 391, addenda στὴ σ. 237.

27. Τὸ ἀπόσπασμα τὸ παραθέτει ὁ Ἀριστοτέλης (βλ. παραπάνω σημ. 24)· πρβ. *Commentaria in Aristotelem Graeca* XIX 2, 116, 22 καὶ XX 286, 36. Ἡ Cantarella, ὁ.π., σ. 322 σημ. 5, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Πλούταρχος στὸν *Παραμυθητικὸ* τοῦ παραφράζει αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀγάθωνα. Γιὰ τὸν τραγικὸ ποιητὴ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. γενικὰ βλ. P. Lénègue, *Agathon*, Παρίσι 1955.

28. Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τιμωρία, ὁ Κλήμης ἔχει προφανῶς ὑπόψη τοῦ τὸ πλατωνικὸ χωρίο ἀπὸ τὸν *Πρωταγόρα* ποῦ παραθέσαμε παραπάνω. Γιὰ τὴν σχέση ἀνάμεσα στὸν Κλήμεντα καὶ τὸν Πλάτωνα βλ. πρόχειρα W. Schmid - O. Stählin, *Geschichte der griechischen Literatur*, II 2, Μόναχο 1924 (ἀνατ. 1980), σ. 1316 μὲ τὴν σημ. 9 καὶ S. Lilla, *Clement of Alexandria. A Study in Christian Platonism and Gnosticism*, Ὁξφόρδη 1971.

29. Ὁ.π., σ. 322 σημ. 5.

30. Ἡ Cantarella, *αὐτόθι*, πιστεύει ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελέσαν τὸ πρότυπο τοῦ Ἀγάθωνα.

31. Τὸ ἀπόσπασμα τὸ παραθέτουν τὰ Σχόλια στὸν στ. 377 τοῦ *Αἴαντα* τοῦ Σοφοκλῆ (σ. 104 Χριστοδούλου).

σμα 368 Sn.-K. *τό τοι χρεών οὐκ ἔστι μὴ χρεῶν ποιεῖν*, τὸ ὁποῖο θυμίζει ἔντονα τὸν στίχο 311 ἀπὸ τὸν Ἑρακλῆ τοῦ Εὐριπίδου: *ὁ χρεὴ γὰρ οὐδείς μὴ χρεῶν θῆσει ποτέ*. Τὴν ἀντιστροφή αὐτοῦ τοῦ τόπου τὴ συναντοῦμε στὸν στίχο 515 ἀπὸ τὴ Βάκχης τοῦ Εὐριπίδου: *ὅ τι γὰρ μὴ χρεῶν οὔτοι χρεῶν παθεῖν*. Μιὰ παρόμοια σκέψη διατυπώνεται καὶ στὴ δεύτερη ἐπιστολὴ τοῦ Δημοσθένου (σ. 223 παρ 15)³²: *τὰ γὰρ μὴ γενόμενα οὐκ ἔστι ποιῆσαι γεγενῆσθαι*³³.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΔΑΝ. Ι. ΙΑΚΩΒ

ΑΠΗΧΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΣΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟ ΤΟΝ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟ, ΕΠΙΣΤΟΛΗ 203,1

Σε μια ἐπιστολὴ που ἀπευθύνεται στὸν Οὐαλεντινιανό¹ ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός διαμαρτύρεται γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ τελευταίου², ἀρχίζοντας τὸ κείμενό του ὡς ἐξῆς: *Ἐξελαυνόμεθα Καρβάλης ἀνοσιώτατα, συγχρήσομαι γὰρ τῷ τῆς τραγωδίας μικρὸν ἐναλλάξας. ἐξελαυνόμεθα δὲ λόγῳ μὲν οὐδαμῶς, ἔργῳ δὲ καὶ πάνυ σφοδρῶς*.

Απὸ τὴν ἐκφραση *συγχρήσομαι γὰρ τῷ τῆς τραγωδίας* γίνεται φανερό ὅτι ἡ ἀμέσως προηγούμενη φράση ἀπηχεῖ κάποιον στίχο τραγικῆ ποιητῆ. Γι' αὐτὸ ἀλλωστε καὶ ὁ Gally εκδίδει με ἀραιὰ στοιχεῖα τὴ λέξη *ἀνοσιώτατα* καὶ σημειώνει (σ. 93, σημ. 5 στὴ σ. 165): «*Réminiscence de l'expression μητρὸς ἀνοσιωτάτης dans Euripide, Oreste, v. 24*». Ὡστόσο ἡ φράση *μικρὸν ἐναλλάξας*, που ἀκολουθεῖ, φαίνεται νὰ δηλώνει παραλλαγή κάποιου τραγικῆ στίχου (ἢ ἐνός τμήματός του), καὶ ὄχι ἀπλῶς τὸ δανεισμό ἐνός ἐπιθέτου —ἔστω καὶ στὸν

32. Ὁ J. A. Goldstein, *The Letters of Demosthenes*, Νέα Ὑόρκη - Λονδίνο 1968, σ. 235 κ.ε., ὁ ὁποῖος ὑπομνηματίζει τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ δὲν κάνει λόγο γιὰ τὸν ὑπὸ συζήτησιν κοινὸν τόπο.

33. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτῆ ἂς σημειωθεῖ ὅτι σὲ παλαιότερη μελέτη μου (*Ἑλληνικά* 35, 1984, 138-142), ὅπου ἐξέτασα τὸν κοινὸν τόπο τῆς μικρῆς σπίνθας ποὺ προκαλεῖ πυρκαγιά, τόπο ποὺ ἀπαντᾷ καὶ στὸν Ψευδο-Φωκυλίδη (144), δὲν παρέπεμψα σὲ μερικὰ παράλληλα ποὺ βρίσκω τώρα στὴν ἔκδοσιν τοῦ Derron (δ.π., σ. 49). Συγκεκριμένα πρόκειται γιὰ τὰ χωρία: Πλουτάρχου *Γαμικὰ παραγγέλματα* 138 F· *Περὶ ἀοργησίας* 454 E· *Gnomica homoiomata* 135 A Elter· Μανέθων 5, 50-3. Γιὰ ἄλλα χωρία ἀπὸ τὸν Φίλωνα βλ. Van der Horst, δ.π., σ. 210.

1. Γιὰ τὸ πρόσωπο αὐτὸ βλ. M.-M. Hauser-Meury, *Prosopographie zu den Schriften Gregors von Nazianz*, Theophaneia. Beiträge zur Religions- und Kirchengeschichte des Altertums 13, Bonn 1960, σ. 177-178.

2. Πρόκειται γιὰ τὴν *Ἐπιστολὴ* 203, που περιλαμβάνεται στὴν ἔκδοσιν τοῦ P. Gally, *Saint Grégoire de Nazianze, Lettres*, 2. τόμος, Paris 1967, σ. 93-95. Βλ. καὶ J.-P. Migne, *PG* 37.333C-338A.

υπερθετικό του βαθμού—, όταν μάλιστα το συγκεκριμένο επίθετο δεν είναι καν ποιητικό³. Νομίζω λοιπόν ότι ο Ναζιανζηνός δεν υπαινίσσεται εδώ το στίχο της τραγωδίας *’Ορέστης* 24 (*ἄρσην δ’ ’Ορέστης, μητρὸς ἀνοσιωτάτης*), αλλά απομιμείται έναν άλλο στίχο του Ευριπίδη, *Φοίνισσαι* 493: *ἀποστεροῦμαι πατρίδος ἀνοσιώτατα*. Το γεγονός ότι η Καρβάλη ήταν ένα πατρογονικό κτήμα του Γρηγορίου στην Αριανζό⁴, την ιδιαίτερη πατρίδα του, ενισχύει την παραπάνω ταύτιση, μια και το όνομα *Καρβάλης* αντικαθιστά στο κείμενο της επιστολής το *πατρίδος των Φοινισσῶν*.

Ίσως όμως η απήχηση του Ευριπίδη να μη σταματά στο σημείο αυτό. Ο Gallay πρόσεξε ότι στη συνέχεια ο λόγος έχει ιαμβικό ρυθμό και τον εξέδωσε με την εξής μορφή:

’Εξελαυνόμεθα δὲ

*λόγω μὲν οὐδαμῶς, ἔργω δὲ καὶ
πάνυ σφοδρῶς.*

Το κείμενο αυτό συνοδεύεται και από την εξής σημείωση (σ. 94, σημ. 1): «Euripide, *Phéniciennes*, v. 389. Grégoire emprunte à ce vers les mots *λόγω* et *ἔργω* δ’, et il les enchâsse dans deux fragments de trimètres iambiques». Στην πραγματικότητα επαναλαμβάνεται εδώ το σχόλιο που διαβάζει κανείς στην έκδοση του Migne⁵, *PG* 37,335C, σημ. 29: «Alludere videtur nobis Gregorius ad illud Euripidis in *Phoeniss.* 391, ubi Polynicen interrogat Jocaste: *Esse exsulem, nonne malum magnum est? Maximum*, respondet Polynices, *re vero majus est quam verbis*, ἔργω δ’ ἐστὶ μείζον ἢ λόγῳ». Συνεπώς η συμβολή του Gallay ήταν η διαπίστωση του ιαμβικού ρυθμού στο χωρίο, μόνο που δύσκολα θα συμφωνούσε κανείς μαζί του στη μορφή με την οποία το εκδίδει, δηλαδή το *λόγω μὲν οὐδαμῶς, ἔργω δὲ καὶ* να αποτελεί το τέλος ενός ιαμβικού τριμέτρου (και μάλιστα με τελευταία λέξη το *καὶ*) και το *πάνυ σφοδρῶς* την αρχή του αμέσως επόμενου ιαμβικού στίχου. Νομίζω πως δεν υπάρχει λόγος να εκδοθεί το παραπάνω τμήμα με ποιητική μορφή: ο ιαμβικός ρυθμός είναι πολύ συχνός στον αρχαίο πεζό λόγο⁶.

3. Το πρόβλημα δεν επισημαίνεται σε καμιά από τις βιβλιοκρισίες που δημοσιεύτηκαν για τον 2. τόμο της έκδοσης των επιστολών του Ναζιανζηνού από τον Gallay: βλ. P. Courcelle, *REA* 70 (1968) 532-533, E. des Places, *RPh* 43 (1969) 329-330, S. Y. Rudberg, *JHS* 89 (1969) 139, S. Y. Rudberg, *Gnomon* 42 (1970) 196-197 και B. Lagarde-Lamberts, *Scriptorium* 24 (1970) 469-470.

4. Βλ. Gallay, *ό.π.*, σ. 93, σημ. 4 στη σ. 165, και J. Szymusiak, *Les sites de Nazianze et Karbala, Epektasis. Mélanges patristiques offerts au Cardinal Jean Daniélou*, Paris 1972, σ. 546.

5. Ο Migne αναπαράγει στην *PG* 35-38 (1857-1862) την έκδοση των Βενεδικτινών μοναχών του Αγίου Μαυρκίου (1. τόμος 1778, 2. τόμος 1840): βλ. P. Gallay, *Les manuscrits des lettres de Saint Grégoire de Nazianze*, Paris 1957, σ. 114-115, και του ίδιου, *Saint Grégoire de Nazianze, Lettres*, 1. τόμος, Paris 1964, σ. xl-xli.

6. Βλ. Δ. Δ. Λυπουρλή, *’Αρχαία ελληνική μετρική. Μιά πρώτη προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 47, όπου παρατίθενται σχετικές αρχαίες μαρτυρίες.

και στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν διαφαίνεται συνειδητή προσπάθεια του συγγραφέα να συνθέσει στίχους⁷.

Ένα ακόμη πρόβλημα είναι η συσχέτιση του χωρίου που μας απασχολεί με το στίχο του Ευριπίδη, *Φοίνισσαι* 389: *μέγιστον* (ενν. *κακὸν τὸ στέρεσθαι πατρίδος*): *ἔργω δ' ἐστὶ μείζον ἢ λόγῳ*. Κατά τη γνώμη μου, πέρα από την αντίθεση *λόγῳ-ἔργῳ*, μια αντίθεση πολύ συνηθισμένη στην αρχαιότητα⁸, τα δύο κείμενα δεν έχουν ιδιαίτερη σχέση μεταξύ τους. Στον Ευριπίδη τονίζεται ότι η συγκεκριμένη συμφορά είναι μεγαλύτερη στην πράξη από ό,τι στα λόγια, ενώ στον Γρηγόριο ότι η απομάκρυνσή του από την Καρβάλη γίνεται όχι με λόγια, αλλά με έργα. Ίσως βέβαια ο συσχετισμός των δύο χωρίων στην έκδοση των Βενεδικτίνων (και αργότερα του Migne) να έγινε σε μια προσπάθεια να εξηγηθεί η φράση *συγχρήσομαι γὰρ τῷ τῆς τραγωδίας*, μια και στην έκδοση αυτή δεν γίνεται κανένα σχετικό σχόλιο για το *ἔξελαυνόμεθα Καρβάλης ἀνοσιώτατα*. Ωστόσο ο σύνδεσμος *γὰρ* κάνει φανερό ότι η απομίμηση του τραγικού στίχου βρίσκεται πριν από το *συγχρήσομαι*, γεγονός που το κατάλαβε ο Galla, παρόλο που επανέλαβε και το σχόλιο της PG.

Δεν αποκλείεται βέβαια ο Γρηγόριος όχι μόνο να αρχίζει, αλλά και να συνεχίζει την επιστολή του με απηγήσεις από την αρχαία τραγωδία. Αν αυτό πραγματικά συμβαίνει, τότε η επανάληψη του *ἔξελαυνόμεθα* και η φράση *λόγῳ μὲν οὐδαμῶς* θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην υπόθεση ότι εδώ έχουμε ανάμνηση από τη *Μήδεια* του Ευριπίδη, στ. 704: *ὄλωλα· καὶ πρὸς γ' ἔξελαύνομαι χθονὸς* (πρβ. και στ. 706: *Κρέων μ' ἐλαύνει φυγάδα γῆς Κορινθίας*) και στ. 708: *λόγῳ μὲν οὐχί, καρτερεῖν δὲ βούλεται*. Ωστόσο αυτή η τελευταία συσχέτιση εκφράζεται με κάθε επιφύλαξη.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΔΗΜ. Α. ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ

7. Τα ποιήματα του Ναζιανζηνού δείχνουν εξαιρετική στιχουργική ικανότητα· βλ. M. Pellegrino, *La poesia di S. Gregorio Nazianzeno*, Milano 1932, σ. 74-92. Αν λοιπόν ο Γρηγόριος επιχειρούσε σύνθεση στίχων στο σημείο που εξετάζουμε, το αποτέλεσμα θα ήταν ασφαλώς καλύτερο από τα δύο τμήματα στίχων που διακρίνει ο Galla.

8. Βλ. *LSJ*⁹, στις λέξεις *ἔργον* I.4 και *λόγος* VI.1.c.

ΤΟ DGE* ΚΑΙ Ο ΗΣΥΧΙΟΣ

Σὲ ἓνα σημείωμά μου στὰ *Ἑλληνικά* 35 (1984) 60-68 γιὰ τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ DGE ἐπέστησα τὴν προσοχὴ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖται τὸ λεξικογραφικὸ ὕλικό ἀπὸ τὸν Ἡσύχιο. Συγκεκριμένα σημείωνα ὅτι μοῦ ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση τὸ ἀνησυχητικὸ γεγονός ὅτι λανθασμένοι ἢ ἀμφισβητούμενοι τύποι καταχωρίστηκαν στὸ λεξικὸ χωρὶς καμιά προειδοποίησι στὸν χρήστη τοῦ λεξικοῦ ὅτι πρόκειται γιὰ τύπους διαφιλονικούμενους. Παρακάτω καταχωρίζονται ἀρκετὰ τέτοια λήμματα ποῦ προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὸν Ἡσύχιο καὶ βρίσκονται τῶρα στὸ δεύτερο τεῦχος τοῦ DGE, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ συντάκτες τοῦ φιλόδοξου αὐτοῦ λεξικοῦ θὰ γίνουν περισσότερο προσεκτικοὶ στὴν χρησιμοποίησι τοῦ λεξιλογικοῦ ὕλικου ἀπὸ τὸν Ἡσύχιο. Πρῶτο δίνεται τὸ λῆμμα τοῦ DGE.

ἀλλακες· ἱερῶν κοινωνοί. "Ὁμως ὁ τελευταῖος ἐκδότης τοῦ Ἡσύχιου Latte ὀβελίζει τὴ γλῶσσα θεωρώντας τὴν ὡς κατὰ πάσα πιθανότητα τὴν ἴδια μὲ τὴν α 5950, πράγμα ποῦ ἐπισήμανε ὁ Ἑρρ. Στέφανος, δηλ. *ἀπελλακάς*· ἱερῶν κοινωνούς.

3 *ἄλλην*· καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρτυθέντος περικόμματος, ἐξ οὗ ἀλλαντοπώλης. Ἡ γλῶσσα εἶναι ὑποπτη ὡς πρὸς τὸ ἐρμῆνευμα· ἂν ἀκολουθήσουμε τὴν ἐτυμολογία τοῦ ἀλλαντοπώλης, τότε τὸ λῆμμα ὀδηγεῖ ἴσως σὲ κάτι σὰν *ἀλλᾶν*<τα>...;

ἀλλῆσαι· ἀναστρέψαι. Ὁ Latte διερωτᾶται μήπως τὸ ἐρμῆνευμα εἶναι ἀνατρέψαι. Καλύτερα ὡστόσο οἱ LSJ σημειώνουν 'fort. ἀλλῦσαι', δηλ. τὸ λῆμμα θεωρεῖται ποιητικὸς τύπος τοῦ ἀναλῦσαι. "Ἴσως ἡ σημασία τοῦ ἀναστρέψαι ἐδῶ: ἐπιστρέφω, γυρνῶ πίσω.

ἄλλιξ, *ἶκος*, ἢ ... sujeta con broche o tiras de púrpura, Hsch. α 3170, EM 902 ... Ὁ Ἡσύχ. *ἄλλικα*· χλαμύδα, πορφύραν. Τὸ ἐρμῆνευμα πορφύραν, ποῦ ἀπαντᾶ καὶ στὸ Μέγ. Ἐτ., πρέπει νὰ σημαίνει πορφυροῦν ἔνδυμα. Σὲ τέτοια περίπτωσι θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ τρίτο παράδειγμα μὲ τὴν σημασία αὐτή. Οἱ δύο γνωστὲς σημασίες σημειώνονται στὸ LSJ *Suppl.* πορφύρα IV2 purple to be worn by an ἀγνωσθῆτης, SEG 7, 825.9,15 (Gerasa ii A.D.)'. Ἐξάλλου στὴν ἄλλη γλῶσσα τοῦ Ἡσύχιου *ἄλλικα*· χλαμύδα, ἐμπόρημα, οἱ δὲ πορπίδα χλαμύδος ἀλληλοχείρου (Callim. fr. 253, 11), ὁ τύπος *πορπίς* φαίνεται νὰ εἶναι ἀθησαύριστος ἐνῶ ἡ σημασία τοῦ τύπου ἀλληλόχειρος, ἂν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὴ γλῶσσα τοῦ Ἡσύχιου *ἄλλιξ*· χιτῶν χειριδωτός, θὰ πρέπει ἴσως νὰ σημαίνει χιτῶνας μὲ δύο χειρίδες.

ἀλλόμος· τυφλός. Ὁ Latte ἐκδίδει {*ἀλλόμος*· τυφλός} μὲ τὴν σημείωσι: 'ἀλαωπός agn. Meineke'. Οἱ LSJ στὸ λ. *ἀλλόμος*· τυφλός; i. e. ἀλασ[λασ]ς.

* DGE (=Diccionario griego-español) II, Madrid 1986.

άλμειον ἀνδρείον. 'Ο Latte ἐκδίδει: [*άλμειον* ἀνδρείον], μὲ τὴ σημείωση 'h.e. *άλκιμαῖον* cf. gl. 3093 *άλκιμαῖος: νεανίσκος', ἀπ' ὅπου φαίνεται ὅτι θὰ πρέπει ἴσως νὰ γραφεῖ 'h.e. *άλκιμαῖον*'.

ἀλμήτην ἀδάμαστον. 'Ο Latte ἐκδίδει: {*ἀλμήτην* ἀδάμαστον} καὶ στὴ σημείωση 'v.l. gl. 1156 [διάβασε 1153]: *ἀδμήτην* ἀδάμαστον (K 293)'.

ἀλοῖται κοιναὶ ἀμαρτωλαί, ποιναί. 'Η γλώσσα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν 'Hσύχιον, ἀπαντᾷ στὸ *Μέγ. Ἐτυμ.* 69,52, ὅπου ἀντὶ *ἀμαρτωλαί* δίνεται λανθασμένα *ἀμαρτία*, καὶ στὸν Θεόγν. 46,4. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὑπάρχει κάποιον λάθος στὴ γλώσσα. Κατ' ἀρχὴν ὑποψιάζομαι ὅτι ἔχουμε *κοιναί, ἀμαρτωλαί* πρβ. 'Hσύχ. *ἀλοιτήεσαν* κοινήν, ἀνανδρον, δηλ. κοινή γυναίκα. Τέλος τὸ *ποιναί*, ὅπως εἶδε ὁ συναδέλφος Δημ. Χρηστίδης, ἀντικατέστησε τὴ λ. πόρνοι. "Ἐτσι τὸ ἐρμῆνευμα εἶναι τῶρα ὁμοίομορφο [δηλ. *κοιναί, ἀμαρτωλαί, πόρνοι*] καὶ μόνο τὸ λῆμμα παραμένει ἀκόμη ὑποπτο.

ἄλοχος εὐνή. γαμετή (γ 403 ...). 'Η παραπομπὴ στὸ γ τῆς 'Οδύσειας 403 (= τῷ δ' *ἄλοχος* δέσποινα *λέχος* πόρσυνε καὶ εὐνήν) δὲν δικαιολογεῖται. 'Η γλώσσα θὰ πρέπει νὰ ἐκδοθεῖ: *ἄλοχος* γυνὴ γαμετή, πρβ. τὶς γλώσσες 3263 *ἀλόχου* γυναικὸς γαμετῆς, 3263 *ἀλόχω* γυναικὶ γαμετῆ.

3 *ἄλοχος*: δόρυ ἀσίδηρον Hsch. cf. *ἄλογχος*. 'Ο Latte ὀβελίζει τὴ γλώσσα παραπέμποντας στὴ 3217 *ἄλογχον δόρυ*: τὸ ἀσίδηρον, δηλ. αὐτὸ ποὺ στερεῖται μεταλλικῆς αἰχμῆς.

ἀλπαλέον ἀγαπητὸν Hsch. cf. *ἀρπαλέος*. Δὲν πρόκειται γιὰ ἄλλο τύπο τῆς λέξης, ἀλλὰ γιὰ γραφικὸ σφάλμα, καὶ δὲν ἔχει δίκαιο ὁ Latte ποὺ ἀφήνει τὸν τ. *ἀλπαλέον* παραπέμποντας στὸ κύριο ὄνομα 'Αλπάλῃ *Oest. Jb.* 30, 1937, Beibl. 194. Πρβ. τοὺς τύπους *ἀρπάλιμος, ἀρπαλίζομαι*.

ἀλτεῖ ἀπορεῖ Hsch. (l. ἀλύει). 'Ορθὰ ἀκολουθήθηκε ὁ Alberti ποὺ παρέπεμψε στὴ γλώσσα 3286. Πρβ. καὶ 3320 *ἀλύω* ἀδημονῶ, ἀθυμῶ.

ἄλτος καὶ *ἄλτρον* μισθός Hsch. 'Ο Latte ἐκδίδει: [*ἄλτος* καὶ] *ἄλτρον* μισθός (P). Τὸ χφ τοῦ 'Hσύχιου δίνει: *ἄλτρος*, καὶ *ἄλτρον* μισθὸν P. Τὴν παραπομπὴ τοῦ Latte: 'cf. *αν-αλτος*' δὲν κατανοῶ.

ἀλυκή ἢ λύκουσ μὴ ἔχουσα EM 948, cf. *ἀλύκη* Hsch. Πρόκειται γιὰ τὸν τύπο *ἀλύκη*, θηλ. τοῦ ἐπιθέτου *ἄλυκος*, ποὺ οὐσιαστικά εἶναι τύπος ἀθησαύριστος.

ἀλυκρός, -ά, -ὸν tibio Call. Fr. 270, Nic. *Al.* 386, cf. *ἀλυκρόν* εὐδινὸν Hsch. 'Ο τύπος *ἄλυκρον* στὸν ὁποῖο γίνεται παραπομπὴ πρέπει νὰ εἶναι παρόραμα ἀντὶ *ἀλυκρόν* (τὸ χφ τοῦ 'Hσύχ. δίνει *αλυκτρον* καὶ ἡ διόρθωση εἶναι τοῦ Croenert).

1 *ἀλυκτέω* ... *estar inquieto, estar desasosegado* ... z *ἀλυκτέω* cret. *ύλακτέω* Hsch., cf. EM 950. Καλύτερα ἴσως νὰ λεχθεῖ ὅτι οἱ δύο (διαλεκτικοί;) τύποι τοῦ *ἀλυκτέω* στὴν οὐσία εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ *ύλακτέω*.

ἀλυσπαθεῖη κακοπαθεῖα Hsch. 'Ο Latte ὅμως σωστὰ ἐξοβέλισε τὴ γλώσσα. ἴσως: *ἀλυσθeneia* κακοπαθεῖα πρβ. *LSJ Suppl.* *ἀλυσθenei*: *ἀσθenei* (ὁ Latte γράφει *ἀλυσθαίνει* ἀκολουθώντας τὸν Heringa καὶ παραπέμποντας στὴ γλώσσα

3313 ἀλυσταίνειν· ἀσθενεῖν· ἀδυνατεῖν).

ἄλυτον· χλιαρὸν Hsch., ἀλλὰ ὁ Latte ὀβέλισε τὴ γλῶσσα παραπέμποντας στὴν 3290 ἀλύκόν· ἀλμυρὸν (Ag. fr. 93) κλπ.

ἀλφάδιον· ἐχθρὸν Hsch., ἀλλὰ ὁ Latte ἐξοβέλισε τὴ γλῶσσα παραπέμποντας στὴν 8530 ἀφάδιος· ἐχθρός, ἀπὸ τοῦ ἀφανδάνειν· λέγεται δὲ καὶ ἀνφάδιος.

ἀλφαίει prob. error pro ἀλφάνει Hsch. "Ἴσως καλύτερα ἀντὶ τοῦ ἀλφάνει (= ἀλφάνει)· πρβ. Ἡσύχ. 3323 ἀλφάνει· εὐρίσκει. καὶ ἀλφαίνει.

† ἀμάδην· ἀπαλὴν Hsch. Καλύτερα νὰ γραφεῖ ὅτι τὸ ἀμάδην εἶναι ἐφθαρμένος τύπος τοῦ ἀμαλήν.

ἄμαργος· insaciable Hsch. s. v. ἄβαρτος· ἄπληστος, οἱ δὲ ἄμαργος. Ὁ Palmer εἰσηγήθηκε λαίμαργος γιὰ τὸ λῆμμα, ἀλλὰ ἴσως ἄμαργος (α ἐπιτ. + μάργος).

ἀμαρεῖν· ἀκολουθεῖν, πείθεσθαι, ἀμαρτάνειν Hsch. [Prob. comp. de ἄμα y la raiz que se encuentra en αραρίσχω...]. Τὸ ἐρμήνευμα ἀμαρτάνειν ὀρθὰ παραλείφθηκε ἀπὸ τὸν Φώτιο α 1125 καὶ ὀβελίστηκε ἀπὸ τὸν Latte, γιὰτὶ ἀνήκει στὸ ἀμαρτεῖν. "Ὅσο γιὰ τὴν ἐτυμολογία πού προτείνεται αὐτὴ μοῦ φαίνεται ἀπίθανη.

ἀμαρτέω hacer cortejo, acompañar... cf. ἀμαρεῖν. Ὁ συσχετισμὸς τοῦ ἀμαρτέω = ἀμαρτέω μὲ τὸ ἀμαρεῖν εἶναι παρακινδυνευμένος, καθὼς τὸ ἀμαρεῖν μπορεῖ νὰ εἶναι παρεφθαρμένος τύπος τοῦ ὀμηρεῖν.

† ἀμαρία· ὁμοῦ, παραγῶγως Hsch. Ὁ Latte συνεπέρανε ἀμαρτῆ γιὰ τὸ λῆμμα.

ἀμαρύττα· τοὺς ὀφθαλμοὺς Hsch. (ap. crit.). Ἡ εἰσηγήση τοῦ Schmidt ἢ ὁποῖα ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὸν Latte ὅτι τὸ λῆμμα εἶναι ἀμαρύττας εἶναι ἐλκυστικὴ.

ἀματίζω ... 2 mezclar Hsch. Ὁ Latte ὡστόσο καταχωρεῖ ἀματίζει· ἀναφυρᾶ, τὸ ὁποῖο θεωρεῖ ὑποπτο καὶ παραπέμπει στὴ γλῶσσα 4436 ἀναμάττεσθαι· ἀναφυρᾶν.

ἀμβοαῖδην· ἐμβολαῖδην, μετὰ ὀλολυγμοῦ Hsch. "Ὅμως ὁ Latte ἐξοβελίζει τὴ γλῶσσα παραπέμποντας στὴν 3505 ἀμβλήδην· ἀναβολαῖδην, ἀπὸ προοιμίου· ἢ μετὰ ὀλολυγμοῦ ἀναβάλλων (X 476).

ἀμειβοιδής· ὁ ἀντικαταλλάσων Suda. Θὰ ὑπέθετε κανεὶς ὅτι τὸ λῆμμα εἶναι τουλάχιστο ἀμειβο<ε>ιδής ἂν καὶ θὰ ἀνέμενε ἀμειβόμενος χάρη τοῦ νοήματος.

ἀμείναι· πληρωθῆναι Hsch. Ὁστόσο ἡ γλῶσσα ἐξοβελίστηκε ἀπὸ τὸν Latte, ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι κατὰ πάσα πιθανότητα πρόκειται γιὰ τὴν 3580 ἀμεναι· πληρωθῆναι (Φ 70), πρβ. καὶ 7993 ἄται· πληροῦται.

ἀμείς· εὐρήσεις Hsch. "Ὅμως ὁ Latte ἐξοβέλισε τὴ γλῶσσα εἰσηγούμενος ὅτι εἶναι πιθανὸ νὰ πρόκειται γιὰ τὴν δ 764 δῆεις· εὐρήσεις κλπ.

ἀμελίου δίκη juicio por negligencia, ὀρθὰ ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸ ἐρμήνευμα εἶναι λειψό. "Ἴσως ἀμελίου δίκη· ζημία <δι' ἀμέλειαν>.

ἀμερεφές· τὸ ἀμφοτέροθεν Hsch., ἀλλὰ ὁ Latte ἐξοβελίζει τὴ γλῶσσα παραπέμποντας στὴ 3936 ἀμφήρεις· νῆες ἀμφοτέρωθεν ὀρμώμεναι, ἧ ἔρεσσόμεναι.

2 † *ἀμερής*: τυφλός Hsch. Τὸ λῆμμα πρέπει ἴσως νὰ εἶναι *ἀμερδής ἢ *ἀμερσής καθὼς τὸ ρῆμα *ἀμέρδω* ἦταν σὲ χρῆση γιὰ τὰ μάτια, π.χ. *ὀφθαλμῶν μὲν ἄμερσε* 'Οδ. θ 64 (πολὺ πιθ.): *ὀφθαλμῶν σέλας ἤμερσεν βροτοῖσιν* Μεν. 6. 550· *ὄσσε δ' ἄμερδεν ἀγῆ χαλκείῃ* (= τοὺς στέρρησε τὴν ὄραση) 'Ιλ. Ν 340, πρβ. 'Ησ. Θεογ. 698. Τὸ οὐσιαστικὸ ἀπαντᾷ στὸν Εὐστάθιο 1585.49 *ἀμερσις*.

ἀμερνός: ἄπειρος Hsch. 'Ο Latte ἐξοβελίζει τὴ γλώσσα παραπέμποντας στὴν 3622 *ἄμετρον*: ἀμέτρητον, ἄπειρον.

† *ἀμετέναι*: ἀποδοῦναι Hsch. 'Αλλὰ ἡ εἰσήγηση τοῦ Soring ποὺ ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Latte *ἀποτεῖσαι*: ἀποδοῦναι, πρέπει τουλάχιστο νὰ ἀναφερθεῖ καὶ ἐδῶ.

ἀμήλιον: cret. no adulado Hsch. Πρέπει ὅμως νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι τὸ χφ τοῦ 'Ησύχιου δίνει *αμηλι* καὶ ὅτι ἡ συμπλήρωση *ἀμήλι<ον>* εἶναι τοῦ Latte, ἐνῶ ὁ Schmidt συμπλήρωνε *ἀμήλινον*, ἀμήλιχον.

† *ἀμυτόν* (διάβασε *ἀμητόν*): ἀποίητον Hsch. Τὸ λῆμμα διορθωνόταν σὲ *ἄκμητον* ἀπὸ τὸν Kuster, ἐνῶ ὁ Latte διερωτήθηκε μήπως εἶναι *ἀμη<χάνευ>τον*.

† *ἀμίθιος*: μυλών Hsch. 'Ο Latte προτείνει τὸν ἀμάρτυρο τύπο *ἀλήθ(ε)ιος*.

ἀμμηρά: ἀμμώδη· ἔρημα Hsch. Τὸ χφ ἔχει *ἀμμερά* καὶ τὸ *ἀμμηρά* εἶναι διόρθωση τοῦ Latte. Μήπως ὅμως πρόκειται γιὰ τὸν τ. *ἄμμινα* (=ἀμμώδη); Βλ. σχετικὰ στὸ λ. *ἄμμινος*.

† *ἀμμυρός*: πεπληρωμένος Hsch. 'Ο Latte διερωτᾶται ἂν ὑπόκειται ἡ γλώσσα 3797 *ἄμμηρον*: πεπηρωμένον.

ἀμμισκόμιστον, τὸ pan de harina no cernida Hsch. Δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι πρόκειται γιὰ οὐσιαστικόν. 'Ο Latte ὀβελίζει τὴ γλώσσα καὶ παραπέμπει στὴ 3662 *ἄμμιξ*: συγκομιστὸς ἄρτος. Ταραντῖνοι (τὴ γρ. τοῦ χφ *ἀμικονιστὸς* διόρθωσε ὁ Kaibel). "Ολα εἶναι ἀβέβαια.

ἀμνημόντες: ἀθυμοῦντες Hsch. Τὸ χφ. τοῦ 'Ησύχιου ἔχει *ἀμνημόνες* ἀλλὰ ὁ ὀρθὸς τύπος δίνεται ἀπὸ τὸ λεξικὸν τοῦ Φωτίου *ἀμνημοῦντες*: οἱ ἀθυμοῦντες. "Ἡδὴ ὁ Ruhnkem παρέβαλε τὸ λῆμμα μὲ τὴ γλώσσα *μνημύει*: σκυθροπαίνει, ποὺ ἀπαντᾷ τόσο στὸν 'Ησύχιον ὅσο καὶ στὸν Φώτιο.

ἀμνήνοσεν: ἀσθενῆ ἐποίησεν Hsch. 'Αλλὰ ἡ γλώσσα ἐξοβελίστηκε ἀπὸ τὸν Latte ποὺ πιστεύει ὅτι κατὰ πάσα πιθανότητα πρόκειται γιὰ τὴ γλ. 3581 (διάβασε 3582) *ἀμνήνωσεν*: ἀσθενῆ ἐποίησεν (Ν 562)... Βλ. καὶ τὸ λῆμμα τοῦ DGE *ἀμνηνόω*.

ἀμόγητος, infatigable de Ares h. Hom. 8. 3, cf. *ἀμόγητοι*: ἀμνοὶ πρᾶοι Suda. Στὴ γλώσσα τῆς Σούδας τὸ *ἀμόγητος* εἶναι ὅπως φαίνεται μτβτ. 'αὐτὸς ποὺ δὲν παρέχει πόνον, πρᾶος' καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐκδίδεται *ἀμόγητοι*: ἀμνοί, πρᾶοι. Γιὰ τὴ σημασιολογικὴ ἀπόχρωση τοῦ *ἀμνός* = πρᾶος πρβ. λεξ. Φωτίου

1. Τὸ ὄλο ἔπρεπε νὰ εἶναι *ἀμμο-ηρός γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ὅπως σὲ ὅλα τὰ ὅμοια τὸ ὀπτικὸ ἴνδαγμα *ἀμμο-*.

1230 ἀμνοὶ τοὺς τρόπους ('Αρ. *Eip.* 935): πρᾶοι καὶ μαλακοί.

ἀμοδικέλη *legōn quizá en η αμμοδικητοιλισχον* Gloss. 2. 550. Διάβασε: ἀμμοδικέλ<λ>η<η> <η>τοι λίστ<ρ>ον. Γιὰ τὸ σύνθετο ἀμμοδικέλλη, τὸ ὁποῖο δὲν γνωρίζω νὰ ἀπαντᾷ ἄλλου, πρβ. ἀμ<μ>οσκαφεῖον, *BGU* 1521 (3ος αἰ. π.Χ.).

ἀμοργίς... 3 ἀμοργίδα ποῖ ἀμολγίδα· ἐξεσβηκυῖαν τὸ γάλα que se ha quedado sin leche seguramente erróneo, Hsch. Ὁρθὰ σημειώνεται ἀπὸ τὸν Latte ὅτι ἡ γλώσσα εἶναι ἀκατανόγη καὶ ἀπὸ τὸ *DGE* ὅτι τὸ ἐρμήνευμα εἶναι λανθασμένο. Ἴσως ἀμολγίδα <τὴν οὐκ> ἐξεσβηκυῖαν τὸ γάλα. Ἐξάλλου στὸ ἐρμήνευμα τοῦ λεξικοῦ τοῦ Φωτίου 1224 ἀμοργίς... ἡ ἡ τοῦ ἐλαίου ὑποστάθμη καὶ ἡ τρῦξ τοῦ οἴνου τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ἐρμηνεύματος ἀνήκει στὸ λῆμμα ἀμόρη· πρβ. καὶ Ἡσύχ. 3746 ἀμόρη· τρυγία β ἐλαίου, τρυγία (διάβασε ἐλαίου τρυγία πρβ. 1545 τρύγιος· τρυγία οἴνου ἢ ἐλαίου).

ἀμόρρωτος, -ον *inmortal* Hsch. Ἴσως πρόκειται γιὰ φθαρμένο τύπο. Ὁ Latte ἀναφέρει τὴν εἰσήγηση τοῦ Pearson ἄμορτον καὶ διερωτᾶται ἂν πρόκειται γιὰ ἄμβροτον (ε ἄμβρωτον).

† ἀμόωλον· ἄγιον, εἰλικρινές Hsch. Ὁ Latte σημειώνει ὅτι τὸ λῆμμα εἶναι ἄμωμον· ἄγγειον HK: Coraes. Οἱ *LSJ* κατανοοῦν τὴ γλώσσα ἀμόωλον· ἄγγειον εἰλικρινές, clean vessel. Καλύτερα ὡστόσο, λαμβάνοντας ὑπόψη τὴ γλώσσα 4179 ἄμωμος· ἄμεμπτος. καθαρός. ἀψεκτος, νὰ προτιμηθεῖ δοκιμαστικά: ἄμωμον· ἄγγον (ἀντὶ ἄγιον), εἰλικρινές. Τὸ τελευταῖο ἐρμήνευμα στὴ σημασία τοῦ ἄγγον βλ. *LSJ* στὸ λ. εἰλικρινής 2.

ἀμπαδίην· φανερώς Hsch. Ὁ Latte ἐξοβελίζει τὴ γλώσσα καὶ τὴν ταυτίζει πολὺ πιθανῶς μὲ τὴ γλ. 3888 ἀμπαδίην· φανερώς· ἀναφανδόν. Μοῦ εἶναι ἀκατανόητο γιατί οἱ *LSJ* γράφουν ἀμπαδίην· ἀμπαδίην, ἐκτὸς ἂν ἐννοοῦν ἀπλῶς ὅτι ἀμπαδίην εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ ἀμπαδίην, πού καὶ αὐτὸ εἶναι ἀμφισβητήσιμο.

ἀμπάζονται· ἀναπαύονται. Τὸ *Μέγ. Ἐτ.* 86, 8 ἐρμηνεύει ἀναβάλλονται καὶ τὰ ὅμοια. Μιὰ ἄλλη γλώσσα, 3771 ἀμπάζαι· παῦσαι. Λάκωνες, δείχνει ἴσως ὅτι ὁ τ. ἀμπάζονται ἔχει καλῶς. Βλ. καὶ Bechtel, *gr. Dial.* 2, 353.

ἀμπερέως· *adv. de parte a parte*, διαμπαξ· μάλλον εἶναι <δι>αμπερέως. Πρβ. Ἡσύχ. δ 1169 διαμπερέως· σαφῶς. τελείως.

ἀμπίτιαρ· παραταττομένη Hsch. Ὁρθὰ ὁ Latte σταυρώνει τὴ γλώσσα μὲ τὴ σημείωση: ἄμπιταρ(-στάς) Voss, *sed saltem anti- expectes*. Οἱ *LSJ* τονίζουν ἀμπιτίαρ.

ἀμνίων· ἀμώμητος Hsch., ἀλλὰ ὁ Latte εἶδε ὅτι ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ὁμηρικὰ σχόλια καὶ τὸ ὁμηρικὸ λεξικὸ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Σοφιστοῦ Bk. 25, 12, τὸ λῆμμα εἶναι ἀμύμων.

ἀμυσχῆναι· καθᾶραι, ἀγνίσαι Hsch. [Cf. ἀμυσχρός]. Τὸ χφ. τοῦ Ἡσύχιου δίνει ἀμαχῆναι, ἐνῶ τὸ ἀμυσχῆναι προέρχεται ἀπὸ τὸ λεξικὸ τοῦ Φωτίου. Ἀφοῦ ἡ ἐτυμολογικὴ συγγένεια τοῦ λήμματος μὲ τὸ ἐπίθ. ἀμυσχρός (=καθαρός, ἄγνος) θεωρεῖται βέβαιη τότε πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ εἰσήγησις τοῦ Naber (*Mnem.* 35,

1907, 264) και να γραφεί *ἀμυσχ<ρ>ῆναι*, ἂν και τὸ τελευταῖο εἶναι ἀμάρτυρο.

ἀμυτημών: ἀμαρτωλὸς Hsch. α 3822. Ὁ Latte ἐξοβέλισε τὴ γλώσσα πιστεύοντας ὅτι εἶναι πιθανὸ νὰ ὑπόκειται σ' αὐτὴ τὸ λῆμμα *ἀλιτήμων*: ἀμαρτωλός, πράγμα πού εἶναι πολὺ πιθανό.

ἀμφαῖς: πρόσκοπος, περισκελής, οἶκος περίσκεπτος Hsch. Οἱ *LSJ* ἐκλαμβάνουν τὸν τύπο *ἀμφαῖς* ὡς συγκεκριμένο τύπο τοῦ *ἀμφιφαῖς*, βλ. και στὸ λ. *ἀμφαρῆς*. Ὁ Latte σταυρώνει τὸ ἐπίθ. *περισκελής* τοῦ ἐρμηνεύματος ὅπου τὸ *πρόσκολος* τοῦ χφ διορθώθηκε σὲ *πρόσκοπος* ἀπὸ τὸν Guyetus και τὸ *οἰκοπερίσκεπτος* σύμφωνα με τὸ *Μέγα* Ἐτ. 88, 39 σὲ *οἶκος περίσκεπτος*. Δὲν βλέπω πιὸ πιθανὴ εἰσήγηση ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενο τὸ μέρος τοῦ ἐρμηνεύματος 'περισκελής' νὰ ἀνήκει σὲ διαφορετικὸ λῆμμα.

ἀναρός: tarentino ἄγγελος Hsch. Ὁ Latte ὅμως σημειώνει ὅτι ὁ Schmidt εἰσηγήθηκε *ἄνγαρος* = ἄγγαρος. Στὴ γλώσσα τοῦ Ἡσύχιου 7814 *ἀστανδῆς*: ἡμεροδρόμος. [ἢ κράββατον] ἢ ἄγγελον. Ταραντῖνοι, τὸ ἐξοβελισμένο ἢ κράββατον πρέπει νὰ εἶναι παραφθορὰ τοῦ ἢ ἄγγαρον.

ἀνασαρῶσαι: εἰς ὄροφὴν ἐμπῆξαι Hsch. Ἀπὸ τὸ λεξικὸ τοῦ Φωτίου διορθώθηκαν οἱ τύποι *ἀνασαβρῶσαι* και *ἐμπλήξαι* τοῦ χφ. Τὸ λῆμμα ἀναγνωρίστηκε ὡς *ἀνασ<τ>αυρῶσαι* ἀπὸ τὸν Crönert (*RhM* 62, 1907, 481): τὸ ἐρμηνεῦμα ἐξἄλλου φαίνεται νὰ προσπαθεῖ ἀδέξια νὰ πεῖ ἴσως 'κρεμῶ ἀπὸ τὴν ὄροφὴ'.

ἀνατλος: ἀκρατῆς Hsch. Ὁ Latte ὅμως σταύρωσε τὸ λῆμμα και διαρωτήθηκε κατὰ πόσο αὐτὸ εἶναι *ἀνατλος* (= πού δὲν μπορεῖ νὰ τραφεῖ, ἀχόρταγος).

† *ἀνδα* chirg. αὐτὴ Hsch. Ὁ Latte σημειώνει στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα: 'ἄδενυ coll. Arg. Cyrp. ὄνυ, Arg. τεῖδενυ?'. Βλ. Κ. Χατζηϊωάννου, *Ἡ ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς*, Τόμ. Γ', Μέρος Β', Λευκωσία 1977, 44.

ἀνδας: βορέας, ὑπὸ Τυρρηγῶν. Ὁ Latte παραπέμπει στὴ γλ. 5328 *ἀνταρ*: ἀετός, ὑπὸ Τυρρηγῶν και διερωτᾶται κατὰ πόσο στοὺς Τυρρηγοὺς οἱ λέξεις πού σήμαιναν ἀετός και βορρὰς συνέπιπταν ἠχητικὰ.

ἀνδρομητόν, τὸ tb. ἀνδρόμηρον Hsch. Τὸ ἑλληνικὸ κείμενο σύμφωνα με τὸν Latte: *ἀνδρομητόν*: συσπαστὸν ἐγχειρίδιον τραγικόν [και *ἀνδρόμηρον*]. Οἱ *LSJ*: *ἀνδρομητόν* (i.e. *ἀνα-δρ.*, cf. *ἀνέδραμον*) a dagger with a blade slipping back into the half. Ἡ γλώσσα 1505 † *ἀμημητόν*: συσπαστὸν ἐγχειρίδιον παρὰ Ταραντῖνοις, πού παραβλήθηκε με τὴν *ἀνδρομητόν*, πρέπει νὰ εἶναι παραφθορὰ τῆς τελευταίας.

ἀνδρότης, -ῆτος Ἡσύχ. 4772. Τὸ λῆμμα πρέπει νὰ εἶναι *ἀνδροτής*. Ὁ παρατοπισμὸς και στὸν Latte, ὅπου διαβάζεται *ἀνδρότητα*: ἀνδρεῖαν (Π 857).

ἀνδροχμήτωρ: ...ἀνὴρ ἀποθανῶν Hsch. Ὁ Latte ὀρθὰ ἐξοβελίζει τὴ γλώσσα παραπέμποντας στὴ γλ. 4751 *ἀνδροκμήτωρ*: ἐν ῶ (δηλ. τύμβω) ἀνὴρ ἀποθανῶν κεῖται: ἢ ὑπὸ ἀνδρὸς οἰκοδομηθέντι (Λ 371). Τὸ δεύτερο ἐρμηνεῦμα ἐξηγεῖ τὸ *ἀνδρόκμητος*, ἐνῶ τὸ πρῶτο πού, ὅπως ὅλη ἡ γλώσσα, ἀπαντᾷ στὰ Σχόλια στὸν οἰκεῖο τόπο δὲν εἶναι ἀκριβές.

ἀνήβραχεν: ἠχησεν Hsch. Ἄλλὰ ὀρθὰ ὁ Latte ἐξοβελίζει τὴ γλώσσα παρα-

πέμποντας στὴ γλ. 4786 *ἀνέβραχεν*· ἤχησεν (T 13).

† *ἀνειρεσίαν*· οὐσίαν πολλήν Hsch. Ἡ διόρθωση τοῦ Kuster *ἀπειρεσίαν* εἶναι εὐστοχη. Πρβ. 5904 *ἀπειρέσια*· ἄπειρα τῷ πλήθει, πολλά.

ἀνείρετον· ἀπαραίτητον Hsch. Ἀλλὰ ὁ Latte ἐξοβέλισε τὴ γλώσσα πιστεύοντας ὅτι εἶναι παραφθορὰ τῆς γλ. 1309 *ἀειρόμενος*· ἐπαιρόμενος.

ἀνέκαιρεν· ἀνεβάλλετο, ἀνήρχετο, ἀνεφέρετο Hsch. Ὁ Latte ἐξοβέλισε τὴ γλώσσα μὲ τὸ σκεπτικὸ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴ γλώσσα 4849 *ἀνεκῆκιεν*· ἀνεπήδα, ἀνεβάλλετο, ἀνεφέρετο.

ἀνεοί· ἤσυχοι, ἄφωνοι Hsch. Ὅρθά ὁ Latte ἐξοβέλισε τὴ γλώσσα γιατί εἶναι φανερό ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ λῆμμα *ἐνεοί*· πρβ. ε 2905 *ἐνεοί*· ἄφωνοι.

ἀνεπίκοπος· μὴ ἐπιθυμῶν EM 103. 36 G. Θὰ πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ σταυρωθεῖ, βλ. τὴ σημείωση τοῦ Gaisford.

ἀνεπικόριστος· ἀράπιστος, ἀνύβριστος Hsch. (graf. ἀνεπικόρρ-) cf. EM 103.35 G. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ λῆμμα ποῦ εἶναι *ἀνεπικόρριστος* καὶ τὸ ἐρμῆνευμα πρέπει κανονικὰ νὰ εἶναι ἀρ<ρ>άπιστος.

ἀνεπιχάδην· οὐκέτι χωροῦν Hsch. Τὸ λῆμμα εἶναι προβληματικό, ἀφοῦ τὸ ἐπίρρημα εἶναι πάντοτε χανδόν. Θὰ ἀνέμενε κανεὶς κάτι σὰν *ἀνεπιχανδόν*;

ἀνέχρανεν· ἀνέχριμπτεν, ἀνήρειδεν, ἐκούφιζεν Hsch. Ἡ γλώσσα γενικὰ δὲν ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη. Θὰ περίμενε κανεὶς *ἐνέχρανεν*· ἐνέχριμπτεν ἐκτὸς ἂν ἡ διόρθωση τοῦ Latte στὴν 5017 *ἀνέχρανεν* (cod. ἀνέχραζεν)· ἀνέχριπτεν κλπ. εἶναι ὀρθή.

† *ἀνήπλυσσον*, -ης, ἢ *debilidad* Hsch. Πρόκειται γιὰ παρόραμα, γιατί ἐπαναλαμβάνει τὸ ἐρμῆνευμα τοῦ λήμματος *ἀνηπελίη* ποῦ προηγεῖται. Τὸ λῆμμα εἶναι βέβαια ρηματικός τύπος· στὸν Latte: † *ἀνήπλυσσον*· ἀνήγαγον.

ἀνησιν· ἀνέρχεται Hsch. (quizá por ἀνίησιν) ἀλλὰ ὁ Latte ἐξοβελίζει παραπέμποντας στὴ γλ. 4842 *ἀνεισιν*· ἀνέρχεται, δηλ. τοῦ ρήματος ἄνειμι (ἔχι ἀνίημι) ποῦ εἶναι μεταβατικό.

ἀνήωχμον· κατὰ τὴν ταραχὴν Hsch. Ὅρθά ἐξοβελίζει ὁ Latte παραπέμποντας στὴ γλ. 5225 *ἀν*· *λωχμόν*· κατὰ τὴν δίωξιν ἢ τὴν ταραχὴν (Θ 89).

ἀνθολεῖν· ἀνθολογεῖν Hsch. Προφανῶς ἡ γλώσσα εἶναι λαθασμένη καὶ σωστὰ τὴν ἐξοβέλισε ὁ Latte.

ἀνθηρόν· ἄνθος τι γένος Phot. α 1972, ἀλλὰ καλύτερα νὰ τομισεῖ *ἄνθηρον* ὅπως Bk 97, 12 βλ. Theodoridis στὸν οἰκεῖο τόπο. Πρβ. καὶ τὰ λήμματα *ἄνθηρσκον*, *ἄνθηρσκα* ποῦ ἴσως δηλώνουν τὸ ἴδιο ἄνθος, ἓνα εἶδος χαιρεφύλλου (*scandix australis?*).

ἀνιτροδέτης, ὁ *curtidor* Hsch. Ἄν λάβουμε ὑπόψη ὅτι ἡ γλ. 5175 *ἀνιτρον*· ἀκάθαρον... δυσῶδες, ἴσως τὸ *DGE* ἔχει δίκαιο ποῦ δὲν σταυρώνει τὴ γλώσσα, ὅπως τὸ κάνει ὁ Latte: † *ἀνιτροδέτης*· βυρσοδέψης.

ἀνιος· ἀνατεπεῖς Hsch. Ὁ Latte ὅμως ἔχει δίκαιο ποῦ ἐξοβελίζει τὴ γλώσσα ὑποδεικνύοντας ὅτι πρόκειται γιὰ ἀκρωτηριασμὸ τοῦ λήμματος 5210 *ἀνιπάμε-*

νος· ἀναπετασθείς.

ἀνοικτές· ἀταλαιπώρητον Hsch. 'Ο Latte ἐξοβελίζει τὴ γλῶσσα, ἀλλὰ ἴσως ἔχουμε ἀπλῶς <οὐκ> ἀνοικτεί· τὸ ἀμάρτυρο: ἀταλαιπώρητον (= ἀταλαιπωρον);

ἄνοντος· ἢ ἀνούοντος, ἢ δρῶντος Hsch. Τὸ λῆμμα εἶναι συμπλήρωμα τοῦ Kuster. 'Απὸ τίς παραπομπές τοῦ Latte στὴ γλῶσσα ἀπαντᾷ μόνο στὰ Anecd. Bk. 406, 10 ἄνοντος· ἀνούοντος.

ἄνουροι· ἄβρεκτοι, ὑψηλοί Hsch. Τὸ λῆμμα ἄνουρος (<ἄνω + οὔρος = πάνω μέρος) ἀναφέρεται εἰδικὰ σὲ τόπους ποὺ δὲν καλύπτονταν ἀπὸ τὸ νερὸ τοῦ Νεῖλου τὴν ἐποχὴ τῆς ὑπερχείλισής του. Πρβ. ἄβροχος.

ἄνται· ἄνεμοι Hsch. 'Ο Latte ὀρθὰ σημειώνει 'h.e. ἀῆται, idem vitium gl. 5330 ἀντάς· πνοάς (Ξ 254)'.

ἀντακάς· σήμερον Hsch. 'Ο Latte τὸ ἐξοβέλισε ὡς ὑποπτο, βλ. στὸν οἰκεῖο τόπο.

ἄνταξ· ἐν μέρει Hsch. (ap. crit.) 'Ο Latte ἀκολούθησε τὸν Lobeck: ἀνταλλάξ· ἐν μέρει. Οἱ LSJ κρατᾶν τὸ ἄνταξ καὶ παραπέμπουν στὸν τύπο ὑπαντάξ (ἄντα) = ἐξ ἐναντίας, 'Αριστοφ. ἀπ. 627, ἀλλὰ ἡ σημασία τοῦ ὑπαντάξ (= ἐξ ἐναντίας) δὲν ταιριάζει μὲ ἐκείνη τοῦ ἄνταξ.

† ἀντέκτασις· ἀνταπόδοσις Hsch. 'Ολόκληρη ἡ γλῶσσα ὅπως παρατίθεται ἀπὸ τὸν Latte: ἀντέκτασις· ἀνταπόδοσις καὶ ἀντέκτισις· στὸ κριτ. ὑπόμν. σημειώνεται: ἀντέκτισις, ποὺ εἶναι ἡ ὀρθὴ γραφή, εἶναι τὸ λῆμμα στὰ χφφ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Κυρίλλου.

ἄντεσο· ἄντησον, ἄντικρυς ἐλθὲ Hsch. 'Ο Latte σημειώνει στὸ κριτ. ὑπόμν.: immo ἄντεο, ἐνῶ οἱ LSJ ἀντέσο· ἀντί<α>σον, ἄντικρυς ἐλθὲ. Προσωπικὰ δὲν κατανοῶ τὸ λῆμμα, ἐνῶ στὸ ἐρμῆνευμα δυσκολεύει τὸ ποιητικὸ ἄντησον.

ἀντῆ ofrenda votiva Hsch. 'Ο Latte σταυρώνει τὸ λῆμμα: † ἀντῆ· δῶρον ἰκεσίον, ἐνῶ στὸ κριτ. ὑπόμν. σημειώνει: ἄντημα;

ἀντιβάλμους· ἀντιστρόφους Hsch. "Ὁμως ὁ Latte ἐξοβελίζει τὴ γλῶσσα παραπέμποντας στὴ γλ. 5518 ἀντιβάλμους· ἀντιστρόφους (Εὐριπ. *Ιφ. Τ.* 179).

ἀντίσεις· λιτανείας Hsch. "Ὁμως ἐξοβελίζει ὁ Latte παραπέμποντας στὴ γλ. 5371 ἀντῆσαι· τυχεῖν. ἀντιάσαι. Μήπως ἀντήσεις; βλ. 'Ησύχ. ἀντήσεις· ἰκεσίαι, λιτανεῖαι, ἰκετεῖαι καὶ ἀντήσαι· λιτανεῖαι, ἀντήσεσι γιὰ τὸ λῆμμα τῆς ὁποίας ὀρθὰ δέχτηκαν οἱ LSJ s.v. ἄντη τῆ γρ. ἄντησι.

ἀνώλεως· ἰσχυρὸς Hsch. 'Ο Latte ὅμως ἐξοβελίζει παραπέμποντας στὴ γλ. 4429 ἀνάλωτος· ἀπόρθητος, ἰσχυρὸς.

ἄξυνος· ἀκοινώνητος, πολύξενος Hsch cf. Souda. 'Ο Latte εἰσηγεῖται ὅτι τὸ ἄξυνος εἶναι παλιὸ σφάλμα τοῦ λεξικοῦ τοῦ Κυρίλλου ἀντὶ τοῦ ἄξενος. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸ λῆμμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἦταν ἄξ<ε>ινος· ἀκοινώνητος. Τὸ ἐρμῆνευμα πολύξενος συγκρούεται νοηματικὰ μὲ τὸ ἀκοινώνητος γι' αὐτὸ ἴσως † πολύξενος †.

ἀοί· νέοι, ἀείμνητοι Hsch. 'Ο Latte ὀβελίζει τὴ γλῶσσα.

ἄοιγον· τὸν ὄλεθρον Hsch. Ὁ Latte ἀκολουθώντας τοὺς *LSJ* ὀρθὰ σημειώνει: 'h.e. λοιγόν· τὸν ὄλεθρον'.

† ἄοιμα· ἱερά, τὰ καὶ νηφάλια Hsch. Ὁ Latte ποὺ σταυρώνει τὸ λῆμμα σημειώνει στὸ κριτ. ὑπόμν. 'h.e. ἄοινα'. Πρβ. Αἰσ. *Εὐμεν.* 107 χοὰς τ' αἰίνους, νηφάλια μειλίγματα, ὅπου ὑπόκειται καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς γλώσσας.

ἀολλόπους, que tiene pies ligeros Hsch. Ὁ Latte ὀβελίζει παραπέμποντας στὴ γλώσσα 1365 ἀελλόπους· ταχύπους.

ἀόξοος· ἀδιάγλυφος Hsch. Ἀλλὰ ὀρθὰ ὁ Ἑρρ. Στέφανος ὑπέδειξε τὸ λῆμμα ἄξοος (ἀ+ξέω) πρβ. ἄξοος σανίς Καλλιμ. ἀπ. 100.2 Ρf.

ἄος· πνεῦμα ἢ ἴαμα Hsch. Ὁ Latte ἐξοβελίζει τὴ γλώσσα στὴν ὁποία τὸ ἴαμα διορθώθηκε σὲ ἄημα παραπέμποντας καὶ στὴ γλ. 1509 ἄημα· πνεῦμα, φύσημα.

ἄοστον· ἄριστον Hsch. Ὁ Latte ἐξοβελίζει τὴ γλώσσα καὶ δέχεται γιὰ λῆμμα τὸ λῶστον ποὺ εἰσηγήθηκε ὁ Pearson.

† ἀούματα· chirg. cascarilla o raja triturada de la cebada Hsch. Ὁ Pearson διόρθωσε τὸ λῆμμα σὲ λούματα καὶ ἡ διόρθωση ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ πολλούς. Πρβ. Bechtel, *gr. Dial.* 1,451 καὶ Χατζηϊωάννου, *ἑ.π.*, 96.

ἀπάρατον· ἀπευκτόν, ἀπέραντον Hsch. Ὁ Latte: ἀπάρατον· ἀπευκτόν. {ἀπέραντον}. Ὁ τ. ἀπέραντον ἀντιστοιχεῖ, ὅπως εἶδε ὁ Schmidt, σὲ λῆμμα ἀπέρατον, πρβ. 5999 ἀπέρατοι· ἀόριστοι, τέλος μὴ ἔχοντες. Ὁ τ. ἀπάρατον ἐξάλλου θὰ πρέπει νὰ προῆλθε μὲ ἀπροσεξία ἀπὸ τὸ ἐπάρατος καὶ δὲν εἶναι παράλληλος τύπος του, ὅπως ἀπαρκής ~ ἐπαρκής (;).

ἀπαστί· ἀγευστί Hsch. Δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ ἡ πιθανότητα ὅτι ἀρχικὰ εἴχαμε ἀπαστί<a>· ἀγευστί<a>. Πρβ. λεξ. Φωτ. α 2279 ἀτροφία, καὶ ἀπαστος· ἀγευστος...

ἀπαφός· ἔποψ Hsch. Ἀλλὰ οἱ *LSJ*, ὁ Latte καὶ ὁ Chantraine τονίζουν ἀπαφος.

ἀπειρόμενος· ἀποφεύγων Hsch. Ὁ Latte σημειώνει γιὰ τὸ λῆμμα 'h.e. ἀπαιρ-'. Πρβ. 5729 ἀπαίρει· ὀδεύει, ἀποδημεῖ, ἀναχωρεῖ. 5730 ἀπαίρονται· ἀποδημοῦνται, ἴσως πρέπει νὰ γραφεῖ: ἀπαίροντας· ἀποδημοῦντας.

† ἀπενδονικώς· φυγών Hsch. Ὁ Latte ὅμως σημειώνει 'h.e. ἀπεδηδοκώς· φαγών' Kuster ποὺ δίνει νόημα.

ἄπεισθαι· ἀκολουθῆσαι Hsch. Ὁ Latte ἐξοβελίζει προτείνοντας γιὰ λῆμμα τὸ ἐπεισθαι.

ἄπυστος· ἀνήκοος Hsch. Ἀλλὰ ὁ Latte εἰσηγεῖται 'h.e. ἄπυστος'.

ἀπέφρυσεν· ἀπέξεσεν, ἀπέβαλεν Hsch. Ἔχουμε δύο γλώσσες· πρῶτα: ἀπέφρυσεν· ἀπέξεσεν (Kuster)· ὕστερα: ἀπέφλυσε· ἀπέβαλεν, ὅπως εἶδε καὶ τὸ *DGE*.

ἀπηκολλύρισε· Ιαον, ἐν τῷ παραβεβλήσθαι ἀπέστρφε Hsch. Ὁμως ὁ Latte σταυρώνει τὴ γλώσσα.

ἀπημόλλαινε· ἐξηυτέλιζε Hsch. Ὁρθὰ ὁ Latte πρότεινε ἀπεμόλλαινε πρβ. EM 125,25.

ἀπίθετο· ἀπεζημιούτο Hsch. Ὁ Latte σταυρώνει τὴ γλώσσα, ὁ Schmidt

προτείνει *ἀπιθύνετο*, δηλ. ἀπευθύνετο. Βλ. *LSJ Suppl.* στή λ.

ἀπιχθυσ tb *ἀπίχθυσ* AB 425. Βλ. *PCG* III 2,586.

ἄπλαντα: ῥυπαρά Hsch. 'Ο Latte σταυρώνει τὴ γλώσσα υἰοθετώντας τὴν εἰσήγησιν τοῦ 'Ερρ. Στεφάνου: *ἄπλυντα* δηλ. ἄπλυτα.

ἀποάγνυς: {ἀπο}καθαριεῖς Hsch. 'Ο Latte προτείνει: ἀποαγνεῖς· ἀποκαθαίρεις, τό λ. ἀπὸ τὸ ἀποαγνέω.

ἀπόγεμε: ἄφελκε. Κύπριοι. 'Ο Latte παραπέμπει στὴ γλώσσα γ 362 *γέμοις* (La: *γέννοι* χφ) νυ: λαβέ. Κύπριοι ... βλ. Κ. Χατζηϊωάννου, *ὀ.π.*, 59-60.

† *ἀποδέον*: δυσῶδες Hsch. α 6900. 'Η εἰσήγησιν τοῦ Latte εἶναι ἐνδιαφέρουσα: *ἀπόδωδε* ἦν δυσῶδες.

ἀποδον: βραδὺ ἢ ἀπαγόρευσις Hsch. 'Ο Latte ὀρθὰ ἐξοβελίζει παραπέμποντας στὶς γλ. 6464 καὶ 6460 (πρβ. 6427), οἱ ὅποιοι δὲν φαίνεται νὰ σχετίζονται ἄμεσα.

ἀποκαλά, η *glos a* φορμὸς *Lex. Rhet. en* AB 315. Μήπως τὸ λῆμμα εἶναι *ἀποκαλιά*; Πρβ. καὶ *καλιός* (= κοτέτσι) 'Ησύχ. 452 *καλιός*·... καὶ οἱ μικροὶ οἴκοι *καλιαὶ* καὶ *καλίδια*.

ἀποκλάνει: ἀποκάνει Hsch. α 6391. 'Η γλώσσα, ποὺ ἴσως ἀποτελεῖ ἄλλη γλώσσα μέσα στὴ γλώσσα ἀποκναίει, ἐξοβελίστηκε ὡς ἰδιαίτερη γλώσσα ποὺ ἀπαντᾷ μόνο στὰ Κυριλλιανὰ χφφ.

ἀποκλανεῖ: ἀποστροφεῖ. Ταραντῖνοι. Hsch. 'Η εἰσήγησιν τοῦ Latte γιὰ τὸ λῆμμα, δηλ. ἀποκλώθει εἶναι ἐνδιαφέρουσα. Γιὰ τὸ ἐρμήνευμα θὰ ἀνέμενε κανεὶς ἀποστρέφει.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

N. KONOMHS

ΔΥΟ ΕΚΔΟΣΕΙΣ TEUBNER

Lycurgus, *Oratio in Leocratem*, ed. N. C. Conomis, BSB B. Teubner, Leipzig 1970, σ. I-XXVII + 1-128. - Dinarchus, *Orationes cum Fragmentis*, ed. N. C. Conomis, BSB B. Teubner, Leipzig 1975, σ. I-XVII + 1-164.

Ποιὸς λίγο, ποιὸς πολύ, στὴν 'Ελλάδα παραπονιούμαστε γιὰ τὴν ἔλλειψιν προσοχῆς ποὺ οἱ ὁμότεχνοι δείχνουν συχνὰ γιὰ τὴν δουλειὰ τῶν ὁμοτέχνων τους, καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι βέβαια σπάνιο καὶ στὸν ἀρχαιογνωστικὸ τομέα. Ἐνα τέτοιο παράδειγμα νομίζω πὼς ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἕως τώρα παράλειψιν νὰ παρουσιασθοῦν ὁπωσδήποτε αὐτὲς οἱ δύο ἐκδόσεις ἀρχαίων κειμένων ἀπὸ τὸν διεθνῶς γνωστὸν οἶκο Teubner τῆς Λειψίας, μὲ ἐκδότη τὸν κ. Ν. Κονομὴν, καθηγητὴν στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης.

Το γεγονός ότι ο οίκος Teubner, που ειδικεύεται στην έκδοση αρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, διαλέγει τους πιο κατάλληλους για τὸν κάθε συγγραφέα φιλόλογους, δείχνει ότι αὐτὸς που ἀναλαμβάνει αὐτὸ τὸ ἔργο ἔχει διακριθῆ ἤδη καὶ ὅτι ἀξίζει τὴν τέτοια ἐμπιστοσύνη. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς που διαλέχθηκαν ἦταν καὶ ὁ κ. Κ., ἀπὸ τὸν καιρὸ που ἦταν καθηγητὴς στὰ Γιάννενα, φερμένος ἀπὸ τὸ Cape Town, ὅπου δίδασκε ὕστερα ἀπὸ τὶς σπουδές του στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν μετεκπαίδευση στὴν Ὁξφόρδη καὶ τὸ Cambridge. Αὐτὴ ἡ τιμὴ γιὰ τοὺς Ἑλλήνες φιλόλογους εἶχε καθυστερήσει πολὺ. Στὰ 1888 ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου εἶχε ἐκδώσει στὸν ἴδιον ἐκδοτικὸ οἶκο τὰ *Scholia in Sophoclis Tragoedias Vetera*, καὶ τὴν ἴδια χρονιά ὁ Γρηγόριος Βερναρδάκης ἐξέδιδε ἐπίσης στοῦ Teubner τὸν 1. τόμο τῶν *Ἠθικῶν* τοῦ Πλουτάρχου (Plutarchi Moralia), σειρὰν που κάλυψε 6 τόμους καὶ τελείωσε στὰ 1896. Δὲν εἶχε τύχη ἡ ἀνάθεση τῆς ἐκδοσης τοῦ Δημοσθένη στὸν Ἰ. Συκουτρῆ, γιατί ὁ ἄξιος ἐκεῖνος νεοέλληνας φιλόλογος δὲν μπόρεσε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑποχρέωση που ἀνέλαβε.

Ἡ παλαιότερη γενιὰ τῶν ἐκδόσεων περιλάμβανε ἕναν πρόλογο (Praefatio), γραμμένον λατινικά, μὲ ἀπαρίθμηση τῶν γνωστῶν ὡς τότε χειρογράφων, ἀξιολόγηση τῆς σημασίας τους, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὁποία ἀκολουθοῦσε τὸ κείμενο μὲ ὑποσελίδιο κριτικὸ ὑπόμνημα (apparatus criticus), που ἔδειχνε τὶς διαφορὰς γραφῆς τῶν χειρογράφων τὰ ὁποῖα χρησιμοποιήθηκαν, ὥστε νὰ φαίνεται ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ ἐκδότης προτίμησε κάποιον. Τώρα τὰ πράγματα ἔγιναν πιὸ περίπλοκα καὶ οἱ πληροφορίες που προσφέρονται εἶναι πλουσιότερες. Τώρα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρόλογο, αὐτὲς περιλαμβάνουν τὴν βιβλιογραφία τὴν σχετικὴ μὲ τὸ κείμενο, μελέτες σὲ περιοδικὰ, μνημόνευση προηγούμενων ἐκδόσεων, ἐκδοτῶν καὶ σχολιαστῶν, σύντομες πληροφορίες γιὰ τὴν διάλεκτο (καὶ τὸ μέτρο, ἂν τὰ κείμενα εἶναι ποιητικά), βραχυγραφίες καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ, μαζί μὲ ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερες ἔμμεσες μαρτυρίες γιὰ τὸν συγγραφέα καὶ τὸ ἔργο, καθὼς καὶ διαλεγμένο, συνήθως, λεξιλόγιο. Οἱ μαρτυρίες αὐτὲς περιέχουν συχνὰ πολύτιμα οὐσιαστικὰ ἢ περιφερειακὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ πρόσωπο, τὴν δράση, τὸ ἔργο του, κρίσεις τῶν ἀρχαίων, σχόλια τῶν ἀρχαίων καὶ ἄλλα. Σὲ δυὸ ιδιαίτερα τμήματα, κάτω ἀπὸ τὸ κείμενο, μὲ μικρότερα τυπογραφικὰ στοιχεῖα, καταχωρίζονται παράλληλες πληροφορίες σχετικὲς μὲ τὸ κείμενο, συγγενικὲς μαρτυρίες ἀπὸ ἄλλους συγγραφεῖς, σχετικὲς μὲ τμήματα ἢ φράσεις ἢ πρόσωπα κλπ., κάθε τι, τέλος πάντων, που θὰ διευκόλυνε τὴν συσχέτιση τοῦ κειμένου μὲ κάτι παλαιότερο καὶ θὰ ἔδειχνε τὶς ἐνδεχόμενες ἐξαρτήσεις τοῦ συγγραφέα του ἀπὸ (τοὺς) προηγούμενους. Τὸ δεῦτερο ὑπόμνημα εἶναι αὐτὸ που μοιάζει μὲ τὸν παλιὸ apparatus criticus που μνημονεύσαμε.

Καταλαβαίνουμε ἔτσι τὶς δυσκολίες που ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ ἐκδότης τέτοιων κειμένων σήμερα, ἔστω καὶ ἂν, ὅπως εἶναι φυσικό, πολλὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα που προσφέρει μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν ἤδη στὶς ἐργασίες τῶν ἄλλων φιλόλογων, τὶς σχετικὲς μὲ τὸν συγγραφέα που πρόκειται νὰ (ξανα)ἐκδοθῆ. Ἡ

άνευρεση νέων στοιχείων, ή ανακατάταξη και ή νέα έρμηνεία αποτελούν πάντα μιάν δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία, μαζί δέ και μεγάλην εϋθύνη. Δύσκολη είναι βέβαια και ή αποκατάσταση του κειμένου ύστερα από τις έπεμβάσεις πολλών, και συχνά διακεκριμένων, φιλολόγων. Στην περίπτωση μάλιστα των άττικων ρητόρων, ό μεγάλος Γερμανός φιλόλογος Friedrich Blass (1843-1907) είχε ασχοληθεί και θεωρητικά με την άττική ρητορική (*Die attische Beredsamheit*, 3 τόμ., 1868-80) και με τους μικρότερους ρήτορες, 'Υπερείδην, 'Αντιφώντα, Δείναρχον, 'Ανδοκίδην). Μνημονεύω ιδιαίτερα τις συχνές προσθήκες λέξεων, τις περισσότερες φορές άρθρων, ή του δυνητικού άν, τον όβελισμό άλλων, χωρίς πάντοτε πειστικούς λόγους. Μιά αύστηρή αντίληψη του 'Αττικισμού, ριζωμένη άρκετά στους φιλόλογους τής Εϋρώπης, ή παράλληλη έλλειψη γνωριμίας με την επίδραση του προφορικού λόγου και την εξέλιξή του από τό β' μισό του 4. αϊ., όπως αύτή φαίνεται κυρίως στο έργο του 'Αριστοτέλη, μαζί με τον δισταγμό των νέων φιλολόγων μπροστά στην αύθεντία των μεγάλων ονομάτων, αναγκάζουν τους νέους εκδότες νά μην άγνοούν αυτές τις διαδικασίες. Θα δώσουμε ένα παράδειγμα από τά Testimonia (*Κατά Λεωκρ.*, σ. 14, 17 κ.έ.): *πολλά δέ (τάλαντα) των ιδιωτών δια πίστεως λαβών και προδανείσας {και} εις τους τής πόλεως καιρούς και του δήμου ... δόξας δέ άπαντα ταυτα δικαίως διοικηκέναι, πολλάκις έστεφανώθη ...* Είναι φανερό ότι ό όβελισμός του δεύτερου και (από τον Meier, appar. cr.) δέν έλαβε υπόψη του ότι αύτό εισάγει μιάν καινούργια ένότητα που έξαρτάται από τό *λαβών και προδανείσας και εις ... και*, δηλ. τόσο στις δύσκολες περιστάσεις τής πόλης όσο και σε άνάλογες του λαού, και ότι έπομένως τό και χρειάζεται στην θέση του. Στο κείμενο του Λυκούργου τώρα, στην άρχή άρχή (§ 1, σ. 33, 19 κ.έ.), *ει μèn εισήγγειλα Λεωκράτη δικαίως και κρίνω {τόν} προδόντ' αυτών* (των θεών και ήρώων) *και τους νεώς και τά έδη και ... και ...*, ό όβελισμός του άρθρου τον άδυνατίζει την βεβαιότητα τής έπιθετικής μετοχής μεταβάλλοντάς την σε κατηγορηματική, δηλ. μετριάζοντας την βεβαιότητα με την όποία αντιμετωπίζει τον Λεωκράτη ό Λυκούργος. Τό ίδιο ισχύει με τον όβελισμό και των δύο άμέσως παρακάτω άρθρων (34, 5-6), που άφορούν την ίδια κατάσταση. 'Η βεβαιότητα του ρήτορα γίνεται φανερή από την φράση *και έχοντας υπό τη ψήφω τόν προδότην άπάντων τούτων...*, ή όποία βρίσκεται ανάμεσα στους όβελισμούς που άμφισβητήσαμε, και στην όποία τό άρθρο τον δέν μπορούσε νά τό όβελίση ό Meier.

Τρεις έκτροπές από τις τυπογραφικές συνήθειες πρέπει επίσης νά σημειωθούν, από τις όποιες ή μία όφείλεται ίσως στις νέες τυπογραφικές συνθήκες, οι όποιες δέν συμμορφώνονται πιά με τον γνωστό συλλαβισμό τής έλληνικης γλώσσας (*έκόσ-μισε, πι-στεύειν* κλπ.), αλλά χωρίζουν εκεί που τελειώνει ή γραμμή: *έκόσ-μισε, κόσ-μου, πισ-τεύειν* κλπ. (15, 17, 21, 6.44, 4), και δέν μπορούν νά έπιβαρύνουν τον εκδότη, ή δεύτερη άφορā τον μη έγκλωβισμό των κλητικων άνάμεσα σε κόμματα, και ή τρίτη την προσθήκη κορωνίδας και σε

περιπτώσεις συναίρεσης *προὔκαλεσάμην* (43, 14), *προὔδωκεν* (65, 4, 6), κ.ά. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η πρώτη και η τρίτη περίπτωση παρατηρούνται και στις άλλες εκδόσεις Teubner.

Τὰ κείμενα τῶν δύο ρητόρων εἶναι διαφορετικά. Ὁ Λυκοῦργος ἦταν ἕνας λόγιος Ἀθηναῖος ἀπὸ παλιὰν ἀρχοντική και ἱστορική οἰκογένεια, και τόσο ἡ παιδεία του ὅσο και ἡ παράδοσή του ἐγγυοῦνταν συγκροτημένον ἀττικό λόγο με ἰσορροπία στὴν δομὴ σύμφωνα με τὰ ἰσοκρατικά πρότυπα, χωρίς ὅμως τὴν αὐστηρή, σχεδὸν γεωμετρική, δόμησιν ἐκείνων. "Ἐνα γνήσιο πάθος γιὰ τὸ καλὸ τῆς πόλης και ἡ ἐμπιστοσύνη ὅτι ὁ ρήτορας φροντίζει γιὰ τὸ καλὸ τῆς κάμνου τὸν λόγο του πιὸ φυσικό. Ὡστόσο δὲν ἀποφεύγει τὴν χρῆσιν ὄχι πολὺ κοινῶν λέξεων, ἀπὸ αὐτὲς ποὺ χρειάζονται γιὰ ἐντύπωση.

Ὁ Δείναρχος, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἦταν Κορίνθιος ἀπὸ καταγωγῆ, ἦρθε στὴν Ἀθήνα ἔτι νέος (σ. 3, 1) και μαθήτευσε κοντὰ στὸν Θεόφραστο και τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα. Σταδιοδρόμησε γράφοντας λόγους γιὰ πελάτες, ἐπειδὴ ἦταν μέτοικος και δὲν μπορούσε νὰ ἐμφανισθῆ ὁ ἴδιος στὸ δικαστήριον. Ὁ λόγος του δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶχε τὴν ὁμαλότητα και τὴν ἰσορροπία τοῦ λυκουργικοῦ, εἶναι ὅμως και σ' αὐτὸν φανερὴ ἡ ἀναζήτηση περιθωριακῶν και λιγότερο γνωστῶν λέξεων (ἴσως κορινθιακῶν διαλεκτικῶν).

Στὸν καταρτισμὸ τοῦ κειμένου προχώρησε ὁ κ. Κ. τροποποιώντας ἐλαφρῶς τὸ στέμμα τοῦ Blass (σ. XIV) και δείχνοντας περισσότερη ἐμπιστοσύνη, ὅπως και ἐκεῖνος, στοὺς κώδικες A (Crippsianus, τῆς Βρετανικῆς Βιβλιοθήκης, τῶν ἀρχῶν τοῦ 14. αἰ., και N (Bodleianus, τῆς Ὁξφορδιανῆς), τοῦ 14. ἐπίσης, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἀπὸ μικρογράμματο ἀρχέτυπο. Πολὺ ἐντυπωσιακὴ γιὰ τὴν λίγη ἐμπιστοσύνη ποὺ μπορούμε νὰ ἔχουμε στὰ χειρόγραφα ποὺ διαθέτουμε, εἶναι ἡ παρατήρησή του (σ. XV) ὅτι στὸ ἕνα μόνον ἀπὸ τὰ δύο χωρία ποὺ παραθέτει αὐτολεξεῖ ἡ *Σούδα*, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ σχεδὸν πέντε σειρές, ἡ *Σούδα* προσφέρει ἕξι γραφὲς καλύτερες ἀπὸ αὐτὲς ποὺ προσφέρουν τὰ χειρόγραφα ποὺ ἔχουμε.

"Ὑστερα ἀπὸ τὸν Πρόλογο, τὴν βιβλιογραφία, τὶς βραχυγραφίες κλπ. (σ. V-XXVII) ἀκολουθοῦν 27 μαρτυρίες γιὰ τὸν Λυκοῦργο —μερικὲς διεξοδικές—, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀρκετὲς εἶναι και ἐπιγραφικὲς (σ. 1-32), και ὕστερα τὸ κείμενον τοῦ *Κατὰ Λεωκράτους* λόγου (σ. 33-90). Ἐπιτάσσονται ἀποσπάσματα ἀπὸ ἄλλους λόγους (91-120), μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται κυρίως ἀπὸ ἀξιωμαθόνευτες λέξεις (π.χ. *δερματικόν, ἐδωλιάσαι*, σ. 91, κλπ.) και πληροφορίες, πίνακας ὀνομάτων και πραγμάτων (121-126) και λίγες προσθήκες (127-128).

Γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου λίγα ἔχει νὰ παρατηρήσει κανεῖς, ποὺ νὰ μπορούν νὰ θεωρηθοῦν ἀσφαλῆ. Μερικὰ πιθανὰ προτείνονται ἐδῶ ὡς στοιχεῖα γιὰ μελλοντικὴν ἀντιμετώπιση: π.χ. § 4 (σ. 34, 23) *κολάζειν τοὺς ὑπ' ἀμφοτέρων τούτων ἀποδειχθέντας αὐτῶ*, ὅπου ἕνα ὑποδειχθέντας, ἂν και μὴ παραδεδομένο ἀπὸ τοὺς κώδικες, μπορεῖ νὰ εἶναι πιὸ πιθανόν, γιὰτὶ στηρίζεται στὴν συχνὴ

παρανάγνωση και παραγραφή *ὑπό* ~ *ἀπό* στὰ χειρόγραφα, πού ἴσως ἔχει κάποια σχέση με τὴν συχνὴ παρετυμολογικὴ τροπὴ στὰ Νέα Ἑλληνικά (*ὑπομονή* > *ἀπομονή* κλπ.). Στὴν § 13 (σ. 37) ὑπάρχει *enix* πρὶν ἀπὸ τὸ *ἀνευ τοῦ λόγου*. Ἡ δυσκολία σηκώνεται, ἂν διαβάσουμε καὶ γράψουμε *ἀνευ του λόγου* = τινός, ὁπότε ἡ φράση *ἀδύνατον γὰρ ἐστίν, ἀνευ του λόγου, μὴ δικαίως δεδιδαγμένους δικαίαν θέσθαι τὴν ψῆφον* ἀποκτᾶ νόημα. Στὴν § 26 (σ. 42, 16) ἴσως τὸ *μὴ ἐγκαταλείπωσι* τοῦ Ν¹ καὶ τοῦ Κοραῖ εἶναι ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸ *-λιπ-*, πού ἔγινε δεκτὸ στὸ κείμενο. Στὴν § 49 (σ. 50, 3) ὀβελίζεται σωστὰ τὸ δεύτερο ἀπὸ δυὸ κοντινὰ γὰρ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο εἶναι τὸ σωστό: *ἄ γὰρ ἄθλα τοῦ πολέμου τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἐστίν, ..., ταῦτα {γὰρ} ἀμφοτέρα τοῖς τελευτήσασιν ὑπάρχει*, με τὴν ἐπιφύλαξη ὅτι ἡ ἀνάγνωση καὶ ἐλαφρὴ διόρθωση τῶν Rosenberg-Rehdantz ταῦτ' ἄρ' εἶναι πολὺ πιθανὴ καὶ ἐξηγεῖ καὶ τὴν παρανάγνωση σὲ γὰρ. Ἡ ὑπεράσπιση τοῦ αὐτοῦ (= *ipsius*) καὶ ἡ διατήρησή του στὴν φράση *μειναντος μὲν αὐτοῦ* (= τοῦ Αὐτολύκου) ἐν *τοῖς κινδύνοις, ἔχοντος δ' αἰτίαν τοὺς υἱεῖς καὶ τὴν γυναῖκα ὑπεκθέσθαι* (§ 53, σ. 51, 15) ἀπὸ τὸν κ. Κ., ἀπέναντι στὸν ὀβελισμό τοῦ ἀπὸ τὸν Blass, εἶναι σωστή. Ἡ παραλληλία τοῦ αὐτοῦ με τὸ *ἔχοντος* δὲ καὶ ἡ στενὴ σύνδεσή τους εἶναι ἀναμφισβήτητη.

Στὴν § 93 (σ. 66, 1), χωρὶς ἀμφιβολία ἓνα ἀκόμα *τυχεῖν* χρειάζεται, σύμφωνα με τὴν πρόταση τοῦ Richards, τὸ πρόβλημα ὅμως εἶναι ποῦ θὰ τοποθετηθῆ αὐτό. Νομίζουμε ὅτι ἡ πιὸ πιθανὴ θέση τοῦ θὰ εἶναι αὐτὴ πού θὰ ἔκαμε —καὶ ἔκαμε— πιὸ πιθανὴν τὴν παράλειψή του, δηλ. κοντὰ στὸ *τυχεῖν* πού ὑπάρχει: *τὸ γὰρ τῶν νόμων τοῖς ἡδίκηκόσι τυχεῖν, <τυχεῖν> τιμωρίας ἐστίν*. Ὅποιοσδήποτε ἀντιγραφέας ἔβλεπε κοντὰ κοντὰ δυὸ ὅμοιες λέξεις θὰ θεωροῦσε ὅτι ὁ ἀρχαιότερος ὁμότεχνός του ἔγραψε κατὰ λάθος τὴν ἴδια λέξη δυὸ φορές. Στὴν § 130 (σ. 83, 8) ἡ προσθήκη *<ταύτην>* *τιμωρίαν* τοῦ Scheibe χωρὶς τὸ ἀπαραίτητο *τὴν (<ταύτην τὴν> τ.)* τοῦ Frohberger, καθιστᾶ πιθανὴ τὴν γραφὴ τὴν *τιμωρίαν* τοῦ Z (Vratislavensis, τοῦ 15. αἰ., χωρὶς τὸ *ταύτην*). Ἡ *τιμωρία* διατυπώνεται καὶ νοηματικὰ καὶ ρητὰ δυὸ γραμμὲς παραπάνω ὡς ἐξῆς: *τίς γὰρ ὄρων θανάτω ζημιούμενον τὸν προδότην, ἐν τοῖς κινδύνοις ἐκλείπει τὴν πατρίδα; ἢ τίς παρὰ τὸ συμφέρον τῆς πόλεως φιλοψυχήσει, εἰδὼς ὑποκειμένην αὐτῷ τὴν τιμωρίαν;* ἡ ὁποία ἐπίσης προσδιορίζεται ἀμέσως ὡς θάνατος. Εἶναι φανερό ὅτι τὸ ἄρθρο *τὴν ἐδῶ* εἶναι ὀριστικὸ καὶ ἐμφατικὸ = *ταύτην τὴν ἢ τοιαύτην*. Ὑποθέτω ὅτι δὲν εἶναι εἰρωνικὴ ἀλλὰ ἐπίσης ἐρωτηματικὴ ἡ φράση πού ἀκολουθεῖ τὴν ἐρώτηση (§ 133, σ. 84, 6 *τίς ἂν ὑποδέξοιτο πόλις;*) *ὅς γὰρ ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ πατρίδος οὐκ ἐβοήθησεν, ταχὺ γ' ἂν ὑπὲρ τῆς ἀλλοτρίας κίνδυνόν τιν' ὑπομείνειεν;* (με ἐρωτηματικὸ καὶ ὄχι τελεία): ἀγιά ποιὸν λόγο δηλ. ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος, πού δὲν βοήθησε τὴν πατρίδα του, πού δὲν τὸν δέχτηκε οὔτε μέτοικον καμιὰ πόλη, θὰ προθυμοποιούνταν νὰ τρέξῃ νὰ βοηθήσῃ τὴν ξένῃ πόλιν;. Προσθέτοντας ἀμέσως ὅτι τέτοιοι ἄνθρωποι εἶναι καὶ κακοὶ πολῖτες καὶ κακοὶ φίλοι.

Μιά παρεχβατική πολιτική διάκριση, πού δὲν τὴν πρόσεξαν ὅσοι ἀνεμίζουσαν, ὅποτε τοὺς κατεβῆ, τὸ οὐ βάρβαρος Φίλιππος; τοῦ Δημοσθένη, εἶναι ἡ φράση (§ 42, σ. 47, 18) καὶ πρότερον μὲν (πρὶν ἀπὸ τὴν Χαιρώνεια) πολλῆς χώρας τῶν βαρβάρων ἐπάρχειν (ὑποκείμε. τοὺς Ἀθηναίους), τότε δὲ πρὸς Μακεδόνας ὑπὲρ τῆς ἰδίας κινδυνεύειν, ὅπου ἡ διάκριση ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους καὶ τοὺς Μακεδόνες, μαζί με τὴν ἄμεση ἐπίταξη τοῦ καὶ τὸν δῆμον<, > ὃν πρότερον Λακεδαιμόνιοι καὶ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντες Ἕλληνες βοηθὸν ἐπεκαλοῦντο, ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά δείχνει τὴν ἀντιδιαστολή Μακεδόνων καὶ βαρβάρων καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πόσο ριψοκίνδυνο θὰ ἦταν νὰ ψάχνη κανεὶς πού βρίσκονταν οἱ Λακεδαιμόνιοι μιὰ πού ξεχωρίζονται ἐδῶ ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους!

*

Ὅπως εἶναι φυσικό, καὶ ἡ ἔκδοση τοῦ Δεινάρχου ἀκολουθεῖ τὸν τύπο τῆς ἔκδοσης τοῦ Λυκούργου. Στὸν σύντομο πρόλογο (V-VIII) μνημονεύονται τὰ πέντε παπυρικά ἀποσπάσματα («exigui momenti») καὶ δίνεται μιὰ διαφωτιστικὴ περιγραφή τῶν κωδίκων N καὶ A, πού μνημονεύθηκαν καὶ στὸν πρόλογο τοῦ Λυκούργου. Τὰ testimonia στὸν Δείναρχο εἶναι λιγότερα (18) καὶ σύντομα (σ. 1-10).

Εἶπαμε ὅτι τὸ κείμενο, δηλ. ὁ λόγος τοῦ Δεινάρχου εἶναι πιὸ ἄτακτος, λιγότερο δηλαδὴ ὑποταγμένος στοὺς (ρητορικούς) κανόνες τοῦ ἀττικῶ λόγου, καὶ ἴσως, γι' αὐτό, πιὸ κοντὰ στὸν προφορικό, μὲ ἀποτέλεσμα καὶ ἡ ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου καὶ οἱ σχετικὲς παρατηρήσεις νὰ εἶναι δυσκολότερες.

Στὴν § 9 (σ. 14, 20) ἡ φράση ὃ διαπεφύλαχε τὸ σὸν σῶμα τοῦ βλασφημεῖν περὶ αὐτοῦ μέλλοντος πολλάκις, ὡς σὺ φῆς, ἐπιβουλευθέν, τὸ διαπεφύλαχε ἀποτελεῖ διόρθωση τοῦ Wolf, ἀπέναντι στὸν consensus -ακε τῶν κωδίκων, τὸ ὅποιο ἴσως πρέπει νὰ προτιμηθῆ. Εἶναι ἄλλωστε καὶ lectio difficilior. Ἐπίσης, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ μπῆ κόμμα μετὰ τὸ μέλλοντος, ὥστε τὸ πολλάκις νὰ συναφθῆ μετὰ τὸ ἐπιβουλευθέν. Τὸ ὡς σὺ φῆς ἀποτελεῖ τὴν στήριξη τῆς πολλαπλῆς ἐπιβουλής. Πολὺ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀπόλυτη σημασία τοῦ ἐξάγομαι στὴν § 15 (σ. 16, 17) τὸν δὲ κατάπτυστον τοῦτον καὶ Σκύθην —ἐξάγομαι γὰρ—, πού ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς μετὰ τὴν νεοελληνικὴ «βγαίνω ἀπὸ τὰ ροῦχα μου» (to be carried away, ἐρμηνεύει τὸ χωρίο τὸ LSJ⁹).

Νομίζω ὅτι τὸ κενὸ πού ὑπέθεσε ὁ Maetzner στὴν § 34 (σ. 23, 22) ὀφείλεται σὲ παρανόηση τοῦ ἀλλ(ο) σὲ ἀλλ(ά). Ἡ φράση λέει: οὐ σκοπεῖσθε πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς τεκμαιρόμενοι τὰ μέλλοντ' ἐκ τῶν γεγενημένων ὅτι οὐδὲν οὗτος χρήσιμος ἀλλ' ἢ τοῖς ἐχθροῖς κατὰ τῆς πόλεως <...;...> συστήσαι παρασκευὴν ἑτέραν. Ἡ παρανόηση σὲ ἀλλ(ά) εἶναι εὐνόητη ὕστερα ἀπὸ τὸ οὐδὲν, εἶναι ὅμως πιὸ φυσικό νὰ συμπληρωθῆ τὸ οὐδὲν μετὰ τὸ ἄλλο καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ δεύτερος ὅρος τῆς σύγκρισης: ὅτι οὗτος οὐδὲν ἄλλο χρήσιμός ἐστιν ἢ συστήσαι. Ἡ ἄμεση σύναψη τοῦ οὐδὲν μετὰ τὸ ἀλλ(ά) ἢ συστήσαι νομίζω πῶς εἶναι στενόχωρα βραχυλογικῆ.

Αίνιγματική, αλλά και ἡ μόνη πιθανή, εἶναι ἡ γραφή *ἡσμένει* (§ 34, σ. 24, 5) πού ἀπό τὸ *LSJ*⁹ θεωρεῖται παρατατικός τοῦ *ἄσμενέω*, τὸ ὁποῖο μόνο ἐδῶ και μόνο σ' αὐτὸν τὸν τύπο μαρτυρεῖται: «μὲ κρυφὴ χαρὰ περίμενε» μεταβολὴν τινὰ τῶν *παρεστηκόντων κακῶν*, δηλαδὴ πιθανῶς νὰ πεθάνῃ ὁ Ἀλέξανδρος.

Στὴν § 43 (σ. 27, 6) ἡ διόρθωση τοῦ *ἀναθησομένην* τῶν κωδίκων σὲ *ἀνα<τε>θησομένην*, ἀπὸ τὸν Reiske, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πειστική. Τὸ *ἀναθησομένην* μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἔχει ἐδῶ παθητικὴν σημασία, δηλ. «πού θὰ τοῦ ἀνατεθῆ», καὶ ὄχι «πού θὰ τοῦ ἔχη ἀνατεθῆ». Στὴν ἴδια παράγραφο (σ. 27, 12), στὴν φράση *τῶ οὐδ' ὅποι καταφύγη αὐτίκα φήσονται εἶναι*, ἡ σφιχτὴ καὶ προφορικὴ προφανῶς σύνταξη πρέπει νὰ νοηθῆ ἔτσι: *τῶ οὐδὲ φήσονται εἶναι (αὐτῶ) ὅποι αὐτίκα καταφύγη*, δηλ. «πού δὲν θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ μᾶς πῆ πού θὰ ζητήση αὐτὴν τὴν στιγμή καταφύγιο», ὅπου τὸ *ὅποι καταφύγη* πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὑποκείμενο τοῦ *εἶναι* (*οὐκ ἔστιν αὐτῶ καταφυγή*).

Δὲν νομίζω ὅτι εἶναι χωρὶς παράλληλα ἡ σύνταξη τοῦ *ἔδοξε τοῖς δικασταῖς ἀφιέναι τὸν Πολύευκτον* (§ 59, σ. 33, 4), πού ὁ Blass, ἀντίθετα μὲ τὴν μαρτυρία ὄλων τῶν κωδίκων, διόρθωσε σὲ *ἀφεῖναι*. Ὁ ἀόριστος ἐμπεριέχει τὴν ἔννοια ὄχι μονάχα τῆς ἀμεσότητος, ἀλλὰ, ἐνδεχομένως, καὶ τῆς ἀνάκλησης τῆς ἀποφάσεως. Τὸ *ἀφιέναι* εἶναι ὀριστικό.

Ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι οἱ τύποι *ἀνατέτραφεν* (§ 30, σ. 22, 14), *τέτραφε* (§ 108, σ. 52, 5) καὶ *ἀνατετραφώς* (*Κατὰ Φιλοκλ.* § 4, σ. 66, 9), πού παραδίδονται μὲ *α* ἀπὸ ὄλους τοὺς κώδικες καὶ διορθώνονται σὲ *ἀνατέτροφεν* καὶ *ἀνατετροφώς* ἀπὸ τὸν Cobet, *τέτροφε* ἀπὸ τὸν Blass, πρέπει νὰ ἀποκατασταθοῦν μὲ *α*, σὰν τύποι τοῦ (*ἀνα*)*τρέπω* πού εἶναι, ὅπου ἡ ἀναλογία πρὸς τοὺς *ἔτραπον -όμην*, *τραπήσομαι*, *τέτραμμαι* κλπ. παρέσυρε καὶ τοὺς ὀρθοδόξους ἀττικοὺς (*τέτροφα*). Ἔτσι, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σωστὴ καὶ παράλληλη μὲ τὰ προηγούμενα ἡ υἰοθέτηση τῶν τύπων *ἀρχεθεωρίας* (§ 81, σ. 41, 16) καὶ *ἀρχεθεωρόν* (§ 82, σ. 42, 2, μῆπως *ἀρχεθέωρον*;) ἀπὸ τὸν Blass μὲ βία τις ἀττικῆς ἐπιγραφικῆς μαρτυρίας, ἀπέναντι στὸ *ἀρχιθ-* τῶν κωδίκων. Ἔχω ἀκόμη τὴν ὑπόψια ὅτι καὶ ἡ γραφή *ἀνήνεκται* (§ 96, σ. 47, 18) ὄλων τῶν κωδίκων, πού τὴν «ἀποκατέστησε» στὸν γραμματικὰ σωστὸν τύπο *ἀνενήνεκται* ὁ Bekker, ἀποτελεῖ τυπικὸ δείγμα πτώσης συλλαβῆς ἀπὸ ἀνομοίωση, ἀπολύτως παράλληλο μὲ τὸν κοινὸ πιά στὴν Νεοελληνικὴ κοινὴ —γραφτὴν καὶ προφορικὴ— *ἀνημέρωτος* ἀντὶ *ἀνενημέρωτος* (καὶ σὲ πολλὰ παλαιότερα *σαμόλαδο -σαμολαδάς* < *σησαμόλ- κ.ά.*).

Στὴν § 16 (σ. 70, 3) τοῦ *Κατὰ Φιλοκλέους* λόγου ἡ φράση *ὅς, ὅπερ καὶ μικρῶ πρότερον εἶπον, μόνος τῶν πονηρῶν πάντων τρίς, οὐχ ἅπαξ, ἀποπέφανται, κἄν τρίς ἤδη ἐζημιωμένος θανάτῳ κατὰ τὸ ἑαυτοῦ ψήφισμα...* μένει χωρὶς ρῆμα, καὶ εἶναι δύσκολο μὲ τὸ *κἄν*, πού ἀποτελεῖ διόρθωση τοῦ Sauppe ἀντὶ γιὰ τὸ καὶ τῶν κωδίκων, νὰ νοηθῆ τὸ *ἐστί*. Γι' αὐτὸ νομίζουμε ὅτι πρέπει νὰ προτιμηθῆ ἡ γραφή *καί*, τὸ ὁποῖο εἶναι ἐπιτατικό. Ἀκόμα, στὴν § 19 τοῦ ἴδιου λόγου (σ. 71, 12) ἡ προπαροξυτόνιση τοῦ *ἐάν τινες ἡμῖν ἀδίκως ἐπιτίθωνται* ἀπέναντι

στὴν μαρτυρία τοῦ Ἄρποκρατίωνα ἀπὸ τὸν *Κατὰ Τιμοκράτους* (ἀπόσπ. VII, 2, σ. 85, 7), *ὅταν τὰς ἀρχὰς ἀποθῶνται οἱ ἄρχοντες*, ἴσως ἀποτελεῖ μιὰν ἀκόμα μαρτυρία ἀναλογικοῦ παρατονισμοῦ, σὲ σχέση μετὰ τὸ λόγιο ἀττικὸ ἐπιτιθῶνται (βλ. καὶ Kühner-Blass, *Gr. Gr.* 2, 183, § 277, ἀλλὰ καὶ 2, 190-1, § 283, σημ. 1).

Πολλὲς καὶ ἐνδιαφέρουσες ἀποσπασματικὲς πληροφορίες ὑπάρχουν στὰ κυρίως λεξιλογικὰ ἀποσπάσματα, ποὺ εἶναι πάρα πολλὰ καὶ πολύτιμα, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν προβλήματα, π.χ. ἀπόσπ. 6,3 (σ. 80, 17) «*Ἡαροεγ. s.v. ἀ π ρ ὁ τ ω ν· Δείναρχος ἐν τῷ κατὰ Πυθέου· ἐμπεπηδηκότων τῶν ῥητόρων ὡσπερ ἀπρότων εἰς τὸ ἐμπόριον*, με διστακτικὴ ἀποδοχὴ τῆς διόρθωσης σὲ παρνόπων ἀπὸ τὸν ἐκδότη (appar. crit.), σημασιολογικὰ πιθανῆς, ὅχι ὅμως καὶ παλαιογραφικὰ. Στὸ ἀπόσπ. XVIII, 7 (σ. 101, 19) «*Ἡαροεγ. s.v. ὑ π ο κ υ δ ε ἰ ς γάρ εἰσιν οἱ τόποι· Δείναρχος ἐν τῷ κατὰ Στεφάνου· ὑποκυδῆς ἐστὶν ὁ δίνυρος, ὡς ἐκ τῆς γ' Κτησίου ... φανερόν ἐστιν. Εὐφορίων ... υἴὸν θ' εἰαμενῆς ὑποκυδέος. ἐν ἐνίοις μέντοι τῶν ἀντιγράφων παρὰ τῷ ῥήτορι γέγραπται ὑ π ὁ κ ο ι λ ο ι ν*». Ἐπειδὴ τὸ δεύτερο συνθετικὸ κῶδ-(ος) πουθενὰ δὲν παρουσιάζει τὴν ἔννοια τῆς ὑγρασίας, γι' αὐτὸ ὑποψιάζομαι ὅτι ἡ φθορὰ ἀνάγεται στὸ χειρόγραφο τοῦ Εὐφορίωνα, ποὺ εἶχε ὑπόψην τοῦ ὁ Ἄρποκρατίωνα, ἢ στὸ χειρόγραφο τοῦ τελευταίου. Τὸ θέμα μῦδ- ~ μῦδ- (μυδάω, μυδαίνω, μυδαλέος, ὁ μῦδος, ὁ μυδῶν-ῶνος κλπ.) ἔχει παντοῦ τὴν ἔννοια τῆς ὑγρασίας, τῆς σαπρότητας, τῆς μούχλας καὶ τῶν ὁμοίων, καὶ τὸ ὑπομυδῆς θὰ ἦταν κατάλληλο γι' αὐτὴν τὴν σημασία, εἶναι ὅμως ἀμάρτυρο ἀπὸ ἀλλοῦ, ἐνῶ τὸ ὑποκυδῆς μαρτυρεῖται καχεκτικὰ τρεῖς ἢ τέσσερις φορές, ποὺ ὅλες ὅμως φαίνεται ὅτι ξεκινοῦν ἀπὸ τὸν Εὐφορίωνα.

Τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὴν ἐπισκόπηση αὐτὴν εἶναι ὅτι ὁ κ. Κ. ἔκαμε μιὰν πολὺ μεγάλη καὶ ἀποδοτικὴ προσπάθεια, γιὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ κείμενο καὶ νὰ συμπληρώσῃ καὶ ἐνημερώσῃ τὴν σχετικὴ μετὰ τὸν Λυκούργου φιλολογία, ὕστερα ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τοῦ C. Scheibe (1845) καὶ τοῦ F. Blass (1899) στὸν ἴδιον ἐκδοτικὸ οἶκο (μετὰ συμπληρώσεις ἀπὸ δυὸ κώδικες τοῦ Ἄρποκρατίωνα, ποὺ δὲν εἶχαν ἀντιβληθῆ ὡς τὸ 1966, καὶ ἀπὸ τὸν καινούργιο κώδικα τοῦ Φωτίου βλ. σ. XVII). Γιὰ τὸν Δείναρχο ἡ ἔκδοσις τοῦ Blass στὴν Λειψία (Teubner) ἦταν ἀκόμα παλαιότερη (1888², μαζί μετὰ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Δημάδη, Ἰπὲρ τῆς δωδεκαετίας). Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ τελευταία ἔκδοσις τοῦ Λουκούργου καὶ Δεινάρχου (μαζί μετὰ τοὺς ἄλλους μικρότερους ἀττικοὺς ῥητορὲς) ἔγινε ἀπὸ τὸν J. O. Burgi, *Minor Attic Orators* στὰ 1954 στὸ Λονδίνο. Ὁ κ. Κ. ἀντεπεξῆλθε μετὰ ἐπιτυχίαν στὴν πολυπλοκότητα καὶ δυσκολία τῶν προβλημάτων ποὺ σχετίζονται μετὰ τὴν ἀποκατάστασις τοῦ κειμένου, καὶ μάλιστα μετὰ τὶς ἰδιαίτερες δυσκολίες τῆς πεζογραφίας, στὴν ὁποία ὁ ρυθμὸς εἶναι ἐλάχιστος καθοδηγητικὸς, ἐνῶ στὴν ποίησις τὸ μέτρο εἶναι δεσμευτικὸ καὶ διευκολυντικὸ. Μετὰ τὴν πείρα ποὺ ἀποκτᾶται πάντα ὕστερα ἀπὸ κάθε τέτοιαν ἐργασία ὁ κ. Κ. θὰ εἶναι ὁ καταλληλότερος νὰ δώσῃ τὰ ἀποσπάσματα τῶν

ρητόρων, έκδοση στην οποία σχεδιάζει για τὸν ἴδιο ἐκδοτικὸ οἶκο καὶ ποὺ τοῦ εὐχομαι νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ σύντομα. Εὐχομαι ἐπίσης νὰ ἐνταχθοῦν ἀκόμα μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πολὺ ἱκανοὺς νέους φιλολόγους μας στὸν φημισμένο κατάλογο τῶν ἐκδοτῶν τοῦ Οἴκου Teubner τῆς Λειψίας.

Θεσσαλονίκη

Α. Γ. ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ